

samk

Satakunnan ammattikorkeakoulu
Satakunta University of Applied Sciences

JONI JÄRVINEN

Poliisimiehen oikeusasema sisäisessä laillisuusvalvonnassa

Selvityspyynnön oikeusohjeet ja
vastaajan oikeusturva

LIIKETALOUDEN TUTKINTO-OHJELMA
2026

TIIVISTELMÄ

Järvinen, Joni: Poliisimiehen oikeusasema sisäisessä laillisuusvalvonnassa: selvityspyynnön oikeusohjeet ja vastaajan oikeusturva
Opinnäytetyö, AMK
Liiketalous
Kesäkuu 2026
Sivumäärä: 71

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia poliisin sisäisen laillisuusvalvonnan selvityspyyntöä vastaajan näkökulmasta. Tavoitteena oli selvittää, miten poliisimieheen kohdistuva totuudessa pysymisvelvollisuus ja itsekriminointisuoja toteutuvat selvityspyyntöön vastatessa ja mikä on selvityspyyntöön annetun vastauksen todistearvo, mikäli asia etenee rikosprosessiin. Lisäksi selvitettiin Lounais-Suomen poliisilaitoksella selvityspyyntöön vastanneiden poliisimiesten kokemuksia selvityspyyntöön vastaamisesta ja selvityspyynnön oikeusohjeista.

Opinnäytetyö oli empiirinen oikeustutkimus. Työn teoreettinen osuus oli lainopillinen eli oikeusdogmaattinen tutkimus, joka pohjautui lainsäädäntöön ja asetuksiin, lakien valmisteluaineistoihin ja korkeimman oikeuden ennakkoratkaisuihin sekä oikeustieteelliseen kirjallisuuteen ja ministeriön ohjeisiin. Työn empiirisessä osiossa poliisimiesten kokemuksia tutkittiin kvalitatiivisilla menetelmillä. Haastattelututkimuksen kohderyhmänä oli Satakunnan poliisiasemien henkilöstö ja tutkimus toteutettiin teemahaastatteluina. Haastattelut taltioitiin ja muunnettiin tekstimuotoon, minkä jälkeen aineisto analysoitiin.

Tutkimuksen tuloksena voidaan todeta, että selvityspyyntöön vastaaminen on virkatehtävä, joka muodostaa poliisimiehelle totuudessa pysymisvelvollisuuden. Oikeutta itsekriminointisuojaan selvityspyyntömenettelyssä ei ole säädelty lain tasolla. Oikeuskäytännössä itsekriminointisuojaan on katsottu ulottuvan myös rikosprosessin ulkopuoliseen menettelyyn, mikäli henkilö voisi tietoja antaessaan saattaa itsensä syytteen vaaraan. Selvityspyyntöön annettua selvitystä voidaan käyttää todisteena mahdollisessa rikosprosessissa, jos poliisimies on tietoinen itsekriminointisuojusta selvitystä antaessaan.

Haastattelututkimuksen tulokset osoittivat, että selvityspyynnön oikeusohjeet koettiin pääosin vaikeaselkoisiksi ja selvityspyynnöstä puuttuu tieto vastaajan mahdollisuudesta oikeudelliseen apuun. Vastauksen antaminen selvityspyyntöön on vaikeaa, koska vastaamiseen kohdistuu samaan aikaan velvollisuus kertoa asiasta totuudenmukaisesti sekä oikeus kieltäytyä selvityksen antamisesta itsekriminointisuojaan vedoten.

Avainsanat: laillisuusvalvonta, itsekriminointisuoja, oikeusturva, todistusharkinta

ABSTRACT

Järvinen, Joni: The Legal Status of a Police Officer in Internal Legality Control: Legal Guidelines for Requests for Clarification and the Legal Protection of the Respondent

Bachelor's thesis

Business Administration

June 2026

Number of pages: 71

The purpose of this thesis was to examine the legal implications of a police internal investigation request from the respondent's perspective. The aim was to determine how the police officer's obligation to tell the truth and their right to self-incrimination are implemented when responding to such a request, and what the evidentiary value of the response is if the case proceeds to criminal proceedings. In addition, the experiences of police officers at the Southwest Finland Police Department in responding to the request and regarding the legal instructions for the request were investigated.

This thesis was an empirical legal study. The theoretical part of the thesis was legal dogmatic, based on legislation and regulations, legislative preparation materials, Supreme Court precedents, and legal literature and ministry guidelines. The empirical part of the thesis investigated the experiences of police officers using qualitative methods. The target group for the interview study was the personnel at the Satakunta police station, and the research was conducted through thematic interviews. The interviews were recorded and transcribed, and then the material was analyzed.

The results of the study indicate that responding to a request for clarification is an official duty, which imposes an obligation on the police officer to tell the truth. The right to self-incrimination in the clarification procedure is not regulated at the legal level. In legal practice, it has been ruled that the right to self-incrimination extends to external procedures, if a person, when providing information, puts themselves at risk of prosecution. The information provided in response to the request can be used as evidence in a possible criminal trial if the police officer is aware of the right to self-incrimination when providing the statement.

The results of the interview study showed that the legal instructions for the request were largely considered difficult to understand, and the request lacked information about the respondent's right to legal assistance. Responding to the request is difficult because it simultaneously involves the obligation to truthfully disclose the information and the right to refuse to provide information for the purpose of self-incrimination.

Keywords: control of legality, protection against self-incrimination, due process of law, evaluation of evidence

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 TUTKIMUSASETELMA	6
2.1 Opinnäytetyön tavoite ja tutkimuskysymys	6
2.2 Toimeksiantaja	8
2.3 Tietoperusta	10
2.4 Tutkimus- ja aineistonkeruumenetelmät	11
3 POLIISIMIEHEN VIRKAVELVOLLISUUS JA VIRKAVASTUU.....	19
3.1 Virkavelvollisuus poliisitoiminnassa	19
3.2 Virkavastuun toteutuminen	23
3.3 Laillisuusvalvonta valvonnan keinona.....	25
4 LAILLISUUSVALVONTA POLIISITOIMINNASSA	29
4.1 Poliisin sisäinen laillisuusvalvonta	29
4.2 Laillisuusvalvonnan toimintamuodot	30
4.3 Virkamiehen oikeusasema	32
4.4 Laillisuusvalvonnan suhde muihin menettelyihin	36
5 ITSEKRIMINOINTISUOJA JA HYÖDYNTÄMISKIELTO	37
5.1 Itsekriminointisuojaista yleisesti	37
5.2 Itsekriminointisuoja rikosprosessin ulkopuolella	40
5.3 Todisteen hyödyntämiskielto	46
6 HAASTATTELUTUTKIMUKSEN TULOKSET	49
6.1 Tutkimuksen toteutus	49
6.2 Epätietoisuus selvityspyyntöön vastaamisessa	51
6.3 Virkamiesetiikka vs. oikeusturva.....	53
6.4 Vastaajan oikeudellinen apu.....	55
7 JOHTOPÄÄTÖKSET	58
8 POHDINTA	61
LÄHTEET.....	65
LIITE 1: HAASTATTELUN TEEMAT JA TUKIKYSYMYKSET	70

1 JOHDANTO

Opinnäytetyön tekijän pitkä kokemus poliisina ja nykyinen toimiminen rikostutkintaryhmän esihenkilötehtävissä ovat ohjanneet vahvasti opinnäytetyön aiheen valintaa. Nykyisissä työtehtävissä lakien tulkinta ja soveltaminen ovat lähes päivittäisiä, ja koska säädösten mukaan toimiminen vaatii usein käytännön tulkintaa, opinnäytetyön tavoitteena oli löytää työelämälähtöinen ja samalla juridinen näkökulma. Juridiikkaan vahvasti tukeutuva opinnäytetyö syventää tekijän ammatillista osaamista ja sopii liiketalouden tradenomin tutkinnon opinnäytetyöksi, kun suuntautumisena on oikeustradenomin tutkinto. Opinnäytetyöllä pyritään myös pureutumaan työyhteisössä esille nousseeseen epäkohtaan ja tällä tavoin työllä tavoitellaan konkreettista vaikuttavuutta käytännön työelämässä.

Opinnäytetyön aiheeksi valikoitui sisäisen laillisuusvalvonnan selvityspyynnön vastaaminen ja vastauksen käyttäminen mahdollisessa rikosprosessissa. Poliisilaitoksen oikeusyksikön selvityspyynnot koskettavat laajasti henkilöstöä, ja keskusteluissa on noussut esiin ristiriita selvityksen antajan velvollisuuksien ja oikeuksien välillä. Vastaajan kannalta merkityksellistä on myös selvityksen oikeudellinen painoarvo tilanteissa, joissa asia etenee rikostutkintaan. Viranomaistoiminnan läpinäkyvyyden korostuminen ja sisäisen laillisuusvalvonnan roolin kasvu tekevät aiheesta ajankohtaisen ja yhteiskunnallisesti merkittävän koko poliisiorganisaation kannalta.

Tietoisuus omasta oikeusturvasta työtehtävien seurauksena annettujen selvityksien kohdalla on hyvin merkityksellinen asia, minkä vuoksi aihe valikoitui tarkemman tutkimuksen kohteeksi. Tutkimuksessa selvitetään ensin, mitkä tekijät vaikuttavat poliisimiehen oikeusasemaan laillisuusvalvonnassa. Tämän jälkeen tarkastellaan laillisuusvalvonnassa annetun vastauksen käyttöä todisteena. Lisäksi selvitetään, kuinka tietoisia selvityspyyntöön vastanneet poliisit

ovat näistä seikoista ja onko selvityspyynnöissä annettu ohjeistus vastaamisesta riittävän selkeää. Tämä konkreettinen työelämään liittyvä kehitysidea on saatu poliisilaitoksen poliisilakimieheltä. Mikäli opinnäytetyön tuloksena ilmenee, etteivät nykyiset selvityspyyntöjen oikeusohjeet ole vastaajan oikeusturvan kannalta riittävän informatiivisia, niitä voidaan työn tulosten perusteella uudistaa.

Työn teoriapohja muodostuu lainsäädännöstä, lain esitöistä, aihetta käsittelevästä oikeuskirjallisuudesta sekä hallinnon antamista ohjeista. Myös oikeuskäytäntöä hyödynnetään kansallisten ennakkopäätösten sekä eurooppaoikeuden ratkaisujen muodossa. Poliisien kokemuksia selvityspyyntöihin vastaamisesta on selvitetty haastatteluin. Empiirisellä tutkimuksella on kerätty käytännön havaintoja siitä, miten selvityspyyntöihin vastaaminen koetaan. Haastatteluaineisto on analysoitu laadullisin menetelmin.

Työssä esitellään ensin tutkimusasetelma, minkä jälkeen käsitellään aiheeseen liittyvää teoriaa sekä haastattelututkimuksen tuloksia. Lopuksi tuloksia verrataan teoreettiseen viitekehykseen ja arvioidaan opinnäytetyön onnistumista kokonaisuutena.

2 TUTKIMUSASETELMA

2.1 Opinnäytetyön tavoite ja tutkimuskysymys

Työn aihe valikoitui opinnäytetyön tekijän omakohtaisen kokemuksen kautta hänen vastatessaan poliisilaitoksen oikeusyksikön lähettämään ja työtehtävään liittyvään selvityspyyntöön laillisuusvalvonta-asiassa. Selvityspyynnöissä kerrotaan oikeusohjeet vastaamiseen. Niissä mainitaan, että virkamiehellä on velvollisuus antaa tietoja ja niitä antaessaan hänellä on virkavelvollisuuteen perustuva totuudessapysymisvelvollisuus. Lisäksi selvityksessä pitää tuoda esiin kaikki olennainen asiaan liittyvä seikasto. Tämän jälkeen ohjeissa

kerrotaan vastaajalle kuuluvasta oikeudesta, itsekriminointisuojusta. Sen perusteella kukaan ei ole velvollinen todistamaan itseään vastaan. Lopuksi ohjeissa kerrotaan, että itsekriminointisuojusta tietoisena annettu selvitys toimitetaan tiedoksi mahdolliseen poliisirikostutkintamenettelyyn. (Lounais-Suomen poliisilaitos, 2025, s. 1–2.)

Vastaukseen kohdistuva totuudessa pysymisvelvollisuus ja samanaikainen itsekriminointisuojan oikeuttama kieltäytymisoikeus tuntuivat olevan ristiriidassa keskenään. Itsekriminointisuojan alaisena annetun selvityksen käyttäminen jatkossa mahdollisena todisteena rikosprosessissa tuntuu myös epäselvältä vastaajan oikeusturvan kannalta. Selvityspyyntöihin vastaamisen oikeusohjeet tai ennemminkin niiden merkitys vastauksen antamiseen aiheuttivat työpäivällä keskustelua kollegojen keskuudessa. Aiheen tutkiminen tuntui tärkeältä, paitsi opinnäytetyön tekijän oman oikeusturvan, varsinkin kaikkien laillisuusvalvonnan selvityspyyntöihin vastanneiden osalta. Riski siitä, että selvityspyyntöihin vastataan tiedostamatta vastaamisen oikeudellisia seurauksia, pitäisi pystyä minimoimaan.

Oikeudenmukainen, rohkea ja aina luotettava ovat poliisin arvoja, jotka ohjaavat poliisin jokapäiväistä työtä (Poliisihallitus, 2025a). Näitä arvoja, kuten tietysti julkisen vallan läpinäkyvyyttä ja ehdotonta lainmukaisuutta, pitää aktiivisesti edistää. Poliisilaitosten oikeusyksiköiden tekemä sisäinen laillisuusvalvonta on siinä työssä merkittävässä asemassa. Opinnäytetyön tekijän havaintojen mukaan laillisuusvalvonta-asioihin pyydetty selvityspyyntö ovat lisääntyneet huomattavan paljon viime vuosien aikana. Todennäköisesti aihe koskettaa monia virkamiehiä nyt ja varmasti lisääntyvässä määrin myös tulevaisuudessa.

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, miten hallinnolliseen selvityspyyntöön liittyvä totuudessa pysymisvelvollisuus ja itsekriminointisuoja toteutuvat ja mikä on selvityspyyntöön annetun vastauksen todistearvo, jos asia etenee rikostutkintaan. Lisäksi tutkimuksessa halutaan selvittää sitä, koetaanko selvityspyyntöön vastaaminen epäselväksi oman oikeusturvan kannalta. Tarkoituksena on toteuttaa selvitys, jonka perusteella voidaan päätellä, onko

laillisuusvalvonnan selvityspyynnön sisältöä vastaamiseen annettujen oikeusohjeiden osalta muutettava.

Tutkimuksessa selvitetään vastaus seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

Miten poliisimiehen selvityspyyntöön antaman vastauksen oikeudellinen perusta muodostuu virkavelvollisuuden ja itsekriminointisuojaan suhteen?

Mikä on vastauksen todistearvo mahdollisessa rikosprosessissa?

Miten vastaajat kokevat selvityspyynnön vastaamisen oikeusohjeet oman oikeusturvansa kannalta?

Tutkimuskysymystä ja selvityksen laajuutta pitää rajata. Selvitystä on rajattu siten, että se koskee ainoastaan poliisin sisäistä laillisuusvalvontaa ja poliisimiehen antamaa vastausta selvityspyyntöön. Rajausta on tehty myös haastattelun kohderyhmän osalta. Selvityksessä tarkastellaan vain Lounais-Suomen poliisilaitoksen oikeusyksikön selvityspyyntöä laillisuusvalvonta-asiassa. Haastatteluissa keskitytään sellaisiin Satakunnan alueella työskenteleviin poliisimiehiin, jotka ovat vastanneet oikeusyksikön selvityspyyntöön vuosien 2025–2026 aikana. Ilman henkilörajausta haastateltavien joukko saattaisi nousta liian suureksi työn laajuus huomioiden. Haastatteluilla haetaan mahdollisia parannusehdotuksia, joiden avulla oikeusohjeita voidaan selkiyttää tai täydentää. Opinnäytetyö ei kuitenkaan sisällä varsinaista kehitystoimintaa. Selvityksen perusteella mahdollisesti esiin nousevat kehitysideat tullaan esittämään toimeksiantajalle, mutta lopputulosten hyödyntäminen jää toimeksiantajan harkintaan.

2.2 Toimeksiantaja

Opinnäytetyön toimeksiantaja on Lounais-Suomen poliisilaitos. Poliisihallitus keskusvirastona johtaa poliisitoimintaa ja sen alaisuudessa paikallispoliisin muodostavat 11 poliisilaitosta, joista yksi on Lounais-Suomen poliisilaitos

(Sisäministeriö, n.d.). Lounais-Suomen poliisilaitos on Suomen toiseksi suurin poliisilaitos ja se toimii Varsinais-Suomen sekä Satakunnan maakunnissa. Poliisilaitoksen pääpoliisiasema on Turussa ja Porin poliisiaseman lisäksi poliisilaitokseen kuuluu 10 muuta poliisiasemaa. (Poliisihallitus, 2025b). Lounais-Suomen poliisilaitoksella työskentelee noin 900 henkilöä (Valtiokonttori, 2025).

Poliisilaitosta johtaa poliisipäällikkö yhdessä apulaispoliisipäällikön ja poliisilakimiehen kanssa. Hallinto- ja esikuntayksikön lisäksi poliisilaitoksen toiminta koostuu liikennepoliisi-, lupapalvelu-, rikostorjunta- sekä valvonta- ja hälytystoimintasektorista, kuten kuvioista 1 käy ilmi. (Lounais-Suomen poliisilaitos, 2026, s. 3.)

Kuvio 1. Lounais-Suomen poliisilaitoksen organisaatiokaavio (Lounais-Suomen poliisilaitos, 2026, s. 3)

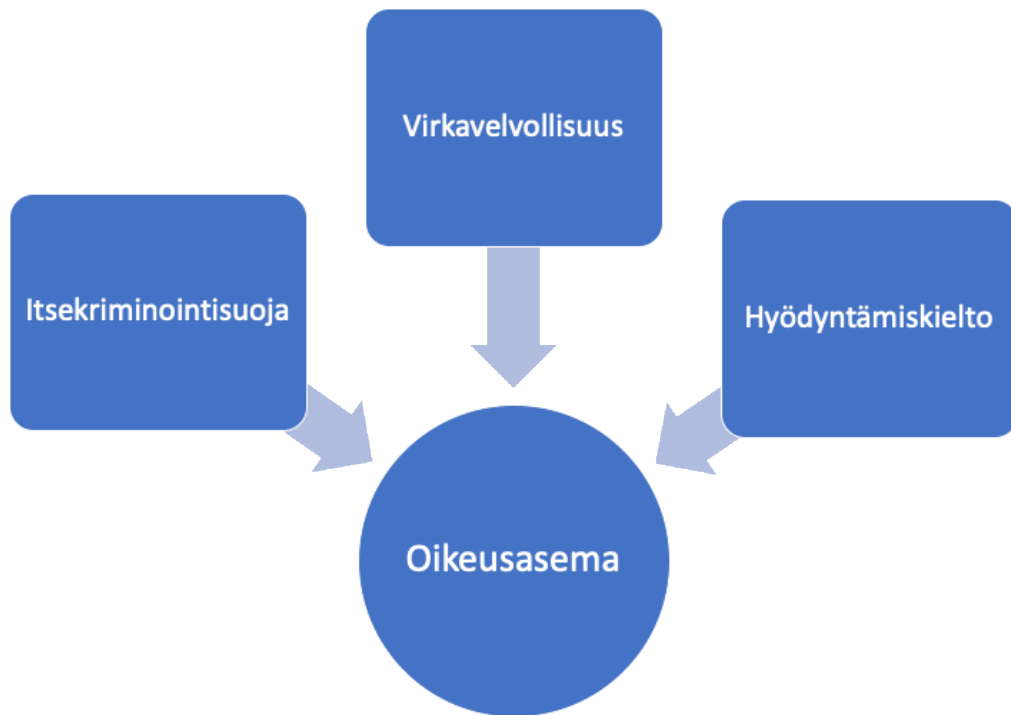
Poliisilaitoksen oikeusyksikköä johtaa poliisilakimies ja hänen alaisuudessaan toimii kaksi rikosylitarkastajaa sekä laillisuusvalvontasihteeri. Oikeusyksikkö vastaa muun muassa poliisilaitoksen laillisuusvalvonnasta ja sen järjestämisestä, käsittelee vahingonkorvauksia ja kanteluita koskevia asioita sekä huolehtii kansalaiskirjeiden ja palautteiden käsittelystä. (Lounais-Suomen poliisilaitos, 2026, s. 4.) Tutkimuslupahakemus esitetään poliisilaitoksen oikeusyksikölle, joka myös päättää tutkimusluvan myöntämisestä.

2.3 Tietoperusta

Tutkimuskysymyksiin vastaaminen vaatii eri oikeuslähteiden avulla selvittämään, mitkä säädökset määrittelevät poliisin sisäistä laillisuusvalvontaa. Vastauksen saaminen edellyttää lisäksi sisäministeriön ja Poliisihallituksen antamien ohjeiden tarkastelua. Sisäistä laillisuusvalvontaa ei ole määritelty laissa, minkä vuoksi poliisilaitoksille on annettu tarkentavia ohjeita sen suorittamiseksi. Poliisimiehen viran hoitamiseen liittyvästä virkavelvollisuudesta, virkavastuusta ja hyödyntämiskiellosta säädetään kansallisella lainsäädännöllä, mutta itsekriminointisuojaan käsitettä on tarkasteltava myös eurooppaoikeutta tutkimalla.

Pelkästään lainsäädännöstä ei ole saatavissa kaikkea tietoa, jota tutkimuskysymyksiin vastaaminen vaatii. Asiaa pitää selvittää myös oikeuskirjallisuudesta, vertaisarvioituista artikkeleista sekä kansallisesta oikeuskäytännöstä, koska kysymykseen vastaaminen edellyttää lain tulkintaa ja eri näkökulmien huomioimista. Nämä muodostavat työn lainopillisen teoriaosuuden. Haastattelututkimuksen toteuttamiseksi selvitetään kirjallisuudesta teemahaastattelun suorittamisen vaiheet.

Työn empiirisessä osiossa selvitetään haastattelujen kautta, miten poliisimiehet ovat kokeneet laillisuusvalvonta-asioihin vastaamisen niissä olevien oikeusohjeiden kannalta. Haastatteluissa selvitetään, kokevatko vastaajat saavansa selvityspyynnön oikeusohjeista riittävän tiedon siitä, mikä vastauksen oikeudellinen merkitys on. Haastatteluista saaduista tuloksista voidaan tehdä päätelmiä, vaatiiko nykymuotoisen selvityspyynnön vastaamisen oikeusohjeet päivitystä vai ovatko ohjeet nykyisellään riittävän selkeät. Poliisimiehen oikeusasemaan vaikuttavia tekijöitä on esitetty kuviossa 2.

Kuvio 2. Poliisimiehen sisäisessä laillisuusvalvonnassa antamaan selvitykseen vaikuttavia tekijöitä

Selvityspyyntömenettelyssä vastaajan oikeusasemaan vaikuttavat virkamiehen virkavelvollisuus sekä myös hallinnollisessa prosessissa vastaajalle kuuluva itsekriminointisuoja. Selvityksen myöhempää käyttämistä todisteena voidaan tarkastella vapaaseen todisteluun sisältyvän hyödyntämiskiellon kautta.

2.4 Tutkimus- ja aineistonkeruumenetelmät

Tieteellinen tutkimus voidaan jakaa kokemusperäistä tietoa hyödyntävään empiiriseen tutkimukseen sekä teoreettiseen tutkimukseen, joka koostuu loogisesta päättelystä ja käsitteiden määrittelystä. Empiirinen tutkimus perustuu havaintoihin ja niiden perusteella tehdyistä päätelmistä. Teoreettisen tutkimuksen voi tehdä pelkästään niin sanottuna ”kirjoituspyötätutkimuksena”. Siinä käytetään hyväksi vain valmiina olevaa tietomateriaalia. (Keinänen & Väätänen, 2016, s. 246.) Empiirisellä tiedolla tarkoitetaan kaikkea havaintotodellisuudesta järjestelmällisesti hankittua tietoa, jota pyritään käyttämään systemaattisesti. Tämä konkreettinen tutkimusaineisto on tutkimuksen keskiössä ja toimii teorian ohella tutkimuksen tekemisen lähtökohtana. (Keinänen & Väätänen, 2016, s. 247.)

Empiirinen oikeustutkimus yhdistää empiirisen ja teoreettisen tutkimuksen. Empiirisen oikeustutkimuksen käsitteen määrittelyssä pitää kahden ehdon täyttyä. Tutkimuksen kohteena tulee olla jokin oikeudellinen ilmiö, kuten oikeudellisten toimijoiden päätöksenteko, toimintatavat tai viranomaiset. Tutkimuksen kohteena voi olla melkein mikä tahansa yhteiskunnallinen ilmiö, joka on liitettävissä oikeuden maailmaan. Tämän lisäksi empiirisessä oikeustutkimuksessa tulee käyttää yhteiskuntatieteellisiä empiirisen tutkimuksen metodeja kokemusperäisen tiedon hankintaan, analysointiin ja päätelmien tekemiseen. (Keinänen & Väättänen, 2016, s. 249.)

Empiiristen menetelmien avulla voidaan kuvailla vallitsevaa oikeudellista tilaa ja sen yhteiskunnallista merkitystä. Yhteiskunnallisen merkityksen valaiseminen lainopillisesti suuntautuneessa oikeustutkimuksessa on tärkeää, jotta voidaan varmistua tutkimusresurssien tehokkaasta kohdentamisesta. Empiirisiä menetelmiä voidaan hyödyntää esimerkiksi kuvattaessa oikeus- tai hallintokäytäntöä. Hallintotoimintaan kohdistuvassa empiirisessä tutkimuksessa voidaan tutkimalla selvittää viranomaisten hallintokäytäntöä ja edistää hyvän hallinnon eri osatekijöiden turvaamista viranomaisen toiminnassa. (Keinänen & Väättänen, 2016, s. 249, 251.)

Lainopillinen eli oikeusdogmaattinen tutkimus on oikeustieteellisen tutkimuksen ydinaluetta. Lainopin keskeinen tehtävä on oikeussäännösten tulkinta eli voimassa olevan oikeuden selvittäminen. Oikeustieteen keskeisenä lähtökohdiana on oikeuslähdeoppi. Siinä painotetaan oikeuden sisäistä näkökulmaa suhteessa muiden tieteenalojen oikeuden ulkoiseen näkökulmaan. Empiirinen oikeustiede poikkeaa tästä oikeuden sisäisen maailman ajatuksesta ja tarkastelee oikeutta yhteiskunnallisessa kontekstissa, osana yhteiskuntaa. (Keinänen & Väättänen, 2016, s. 252–253.) Tutkijan tulee tunnistaa oma tutkimusintressinsä oman metodisen orientaationsa määrittelemiseksi. Lainopilliseen tutkimuskysymykseen ei voi vastata empiirisellä aineistolla eikä empiirisen tutkimuksen kysymykseen voi vastata lainopillisella tutkimuksella. Lainoppi ei esimerkiksi vastaa kysymykseen miksi viranomaiset toimivat tietyllä tavalla tai

miten asiakkaat kokevat tietyt palvelut. Empiirisellä tutkimuksella vastauksia näihin kysymyksiin voidaan etsiä. (Keinänen & Väätänen, 2016, s. 253.)

Tutkimusintressit, tutkimukselliset lähestymistavat ja näkökulmat vaihtelevat, joten mikään menetelmällinen ratkaisu ei voi olla ainoa oikea kaikkien oikeustieteen alaan kuuluvien tutkimusongelmien selvittämisessä. Tutkimuksesta riippuen käyttökelpoisia tutkimusmenetelmiä voi olla vain yksi tai vaihtoehtoja voi olla useampia. Tutkimusongelma ja tutkimuksen tavoite ratkaisevat ensisijaisesti sen, minkä tutkimuksellisen lähestymistavan ja tutkimusmenetelmän tutkija valitsee. Myös tutkimusresurssit (aika, raha, osaaminen) voivat asettaa rajoituksia tutkimukselle. (Keinänen & Väätänen, 2016, s. 253.)

Empiirisessä oikeustutkimuksessa tutkimusote voi olla määrällinen eli kvantitatiivinen tai laadullinen eli kvalitatiivinen. Tutkimusotteet eivät kuitenkaan sulje toisiansa pois. Erityisesti laadullisessa tutkimuksessa ne nähdään toisiaan täydentävinä ja toisiinsa lomittuvina tutkimusotteina. Lisäksi aineistonkeruumenetelmät ovat osittain yhteisiä ja molemmissa käytetään muun muassa haastattelua. Tutkimusotteiden välillä on kuitenkin eroja, joten on suositeltavaa valita toinen niistä päämetodiksi. (Keinänen & Väätänen, 2016, s. 254.)

Tutkimusotteet voidaan luokitella monella tavalla, mutta yksinkertaisin tapa on jakaa ne laadulliseen (kvalitatiiviseen) ja määrälliseen (kvantitatiiviseen) tutkimukseen. Tutkimusotteet yläkäsitteenä muodostavat metodologian, jonka alapuolella ovat tutkimusmenetelmät eli metodit. Tutkimusmenetelmät jakautuvat edelleen aineistonkeruumenetelmiin sekä analyysimenetelmiin. Tutkimusote, joka määrää tutkimusmenetelmän, määrittelee siten myös aineistonkeruumenetelmän. Jokaiselle aineistonkeruumenetelmälle on luotu sille tyypilliset analyysimenetelmät. (Kananen, 2017, s. 37.)

Laadullisella tutkimuksella pyritään saamaan ymmärrys ilmiöstä ja samalla vastaus kysymykseen, mistä asiassa on kyse. Laadullinen tutkimus ei pyri yleistämään määrällisen tutkimuksen tavoin. Laadullinen tutkimus soveltuu muun muassa sellaisiin tilanteisiin, joissa ilmiöstä halutaan saada syvälinen näkemys tai hyvä kuvaus. Laadullinen tutkimus kohdistuu muutamaan

havaintoyksikköön, jotka voidaan tutkia laadullisin tutkimusmenetelmin hyvinkin perusteellisesti. Tulokset pätevät kuitenkin vain kohdetapauksessa, ne eivät anna mahdollisuutta yleistämiseen. (Kananen, 2017, s. 32–33.)

Laadullisella tutkimuksella voidaan saada hyvä, sanallisessa muodossa saatu kuvaus ilmiöstä. Hyvä kuvaus tarkoittaa ymmärrettävää, kokonaisvaltaista ja tarkkaa kuvausta tutkitusta ilmiöstä. Myös kvantitatiivisen tutkimuksen keinoin voidaan saada hyvä ja tarkka kuvaus ilmiöstä, mutta määrällinen tutkimus antaa sen matemaattisessa muodossa. Ilmiö ratkaisee sen, mikä on paras tutkimusote. (Kananen, 2017, s. 34.)

Tutkimusotetta valitessa laadullinen tutkimus tulee kyseeseen tiettyjen tutkimuksen piirteiden kohdalla. Silloin, kun tutkimus tapahtuu aidossa ympäristössä, aineisto kerätään asianomaisilta tutkittavilta vuorovaikutussuhteessa ja tutkija on aineiston kerääjä, kyseessä on laadullinen tutkimus. Myös tutkimusaineiston monilähtöisyys (tekstiä, kuvia, haastatteluja), tutkimuksen huomion oleminen tutkittavien näkökulmassa ja näkemyksissä sekä kokonaisvaltaisen ymmärryksen tavoittelemisen tutkittavasta ilmiöstä ovat tyypillisiä ominaisuuksia laadulliselle tutkimukselle. (Kananen, 2017, s. 34.)

Laadullisen tutkimuksen aineisto on ilmiösultaan tekstiä, joka on syntynyt joko tutkijan toimesta tai tutkijasta riippumatta. Teksti voi olla esimerkiksi tutkijan haastattelu- tai havainnointimenetelmällä hankkimaa aineistoa tai aineisto voi muodostua valmiista dokumenteista kuten eri viranomaisten asiakirjoista (lainvalmistelumateriaali, viranomaispäätökset, tuomioistuinten ja laillisuusvalvojien ratkaisut yms.). Tutkimusongelma määrittää sen, minkälaista aineistoa hankitaan. Empiirisessä oikeustutkimuksessa on tavallista asettaa tutkimuskysymys siten, että tavoitteena on tutkia jonkin asian vaikutusta johonkin toiseen (Keinänen & Väättänen, 2016, s. 260, 262.)

Opinnäytetyö on empiirinen oikeustutkimus, jonka tutkimusote on laadullinen eli kvalitatiivinen. Tutkimuksen kohteena on oikeudellinen ilmiö, jolla on yhteiskunnallista merkitystä. Tutkimuksessa selvitetään sitä, miten poliisimiehet kokevat selvityspyynnön oikeusohjeiden tuovan esille vastaajan oman

oikeusturvan. Poliisimiehen selvityspyyntöön antama vastaus sisältää sekä velvollisuuksia että oikeuksia. Niihin liittyvää teoriaa selvitetään lainopillisen eli oikeusdogmaattisen tutkimuksen keinoin. Tämä tulee esille käyttämällä teorian pohjana oikeuslähdeopin mukaisia vahvasti velvoittavia, heikosti velvoittavia ja sallittuja oikeuslähteitä (Määttä, 2018, s. 9). Teoria pohjautuu lainsäädäntöön ja asetuksiin, lakien valmisteluaineistoihin ja korkeimpien oikeuksien ennakkoratkaisuihin sekä oikeustieteelliseen kirjallisuuteen ja ministeriön ohjeisiin.

Kokemusperäisen tiedon hankintaan ja analysointiin käytetään empiirisen tutkimuksen metodeja. Haastattelujen avulla selvitetään poliisimiesten kokemuksia selvityspyyntöihin vastaamisesta. Haastattelut ovat laadullisen tutkimuksen käytetyin menetelmä ja haastattelun muotoja on useita. Ne voidaan luokitella osallistujamäärän mukaan yksilö- tai ryhmähaastatteluksi ja kysymystyyppin mukaan lomakehaastatteluksi, teemahaastatteluksi tai syvähaastatteluksi. (Kananen, 2017, s. 88.)

Aineistonkeruumenetelmäksi valittiin teemahaastattelu, koska tutkimukseen valitut poliisimiehet haastatellaan yksi kerrallaan. Teemahaastattelu tarkoittaa kahden ihmisen välistä keskustelua aihe kerrallaan ja tutkija on etukäteen miettinyt keskusteltavat aiheet eli teemat (Kananen, 2017, s. 88). Haastattelun aiheet koostuvat poliisimiehen oikeusturvaan vaikuttavista tekijöistä, joista haastattelussa keskustellaan. Haastattelun avulla pyritään saamaan syvällinen ja tarkka kuvaus siitä, minkälainen kokemus selvityspyyntöön vastaaminen on kunkin haastateltavan kohdalla ollut ja miten he ovat oman oikeusturvansa eri näkökulmista kokeneet.

Laadullisen oikeustutkimuksen aineisto kootaan usein teemahaastattelulla. Teemahaastattelussa on kyse haastateltavan ja haastattelijan välisestä ainutkertaisesta vuorovaikutustilanteesta. Siihen ei ole olemassa yleispäteviä sääntöjä, mutta haastattelijan tulisi luoda sellainen tilaisuus, jossa haastateltavat kertoisivat näkemyksistään vapaasti. Teemahaastattelussa haastattelija tasapainoilee kahden eri suuntaisen pyrkimyksen välillä: hänen olisi vältettävä johdattelemasta haastateltavaa mihinkään suuntaan ja toisaalta pidettävä huoli

siitä, että tutkimuksen kannalta olennaiset teemat tulevat käsitellyiksi. (Rautainen ym., 2023, s. 338–339.)

Laadullisen haastattelun tarkoituksena on, että haastateltavat saavat vastata omin sanoin ja kertoa asiasta niin laajasti kuin on tarve. Puolistrukturoidun haastattelun idea on, että haastattelija laatii ennakkoon kysymykset ja ne esitetään enemmän tai vähemmän samassa muodossa haastateltaville. Vastauksen tapa on kuitenkin vapaa. Teemahaastattelussa kysymyksiä ei välttämättä muotoilla tarkasti etukäteen eikä niitä ole tarve esittää aina samassa muodossa. Tutkija päättää, mitkä ovat tutkimuksen kannalta keskeiset teemat ja kysyy sitten vapaasti muotoillen kysymyksiä näistä teemoista. Vastauksen vapaus antaa oikeuden haastateltavien puheelle. (Hyvärinen ym., 2021.)

Haastattelut koostuvat teemoittain laadituista puolistrukturoiduista kysymyksistä. Niiden lisäksi taustakysymyksenä on haastateltavan virkaikä. Teemahaastattelu aineistonkeruumenetelmänä antaa haastateltaville mahdollisuuden kertoa tutkimukseeni liittyvistä aiheista laajasti ja omakohtaisesti. Teemahaastattelu antaa myös mahdollisuuden tehdä tarkentavia kysymyksiä haastattelutilanteessa ja sitä kautta pääsyn syvemmällä tutkittavaan ilmiöön. Haastattelutilanne nauhoitetaan ja puretaan kirjalliseen muotoon aineiston analyysivaiheessa.

Laadullisen aineiston analyysi tarkoittaa tiivistetysti aineiston huolellista lukemista, tekstimateriaalin järjestämistä, sisällön ja tekstin rakenteiden erittelyä ja uudelleen järjestelyä. Analyysin tavoitteena on tiivistää ja kiteyttää aineiston sisältöä ja tarkastella, miten tutkimusongelman kannalta keskeiset seikat ilmentyvät tekstissä. (Keinänen & Väättänen, 2016, s. 262.) Laadullisen tutkimuksen analyysin perinteisiä välineitä ovat koodaaminen, teemoittelu ja tyyppittely, joita voidaan pitää sisällönanalyysin muotoina. Aineiston analyysi on monivaiheinen prosessi. Yleensä se aloitetaan tutustumalla aineistoon ja rakentamalla siitä kokonaiskuva. Kerätty aineisto yhteismitallistetaan eli ääninauhoitteet saatetaan tekstimuotoon. Litteroinnilla tarkoitetaan erilaisten tallenteiden, kuten äänitallenteiden, kirjoittamista kirjalliseen muotoon. (Günther ym., 2021; Kananen, 2017, s. 132, 134.)

Litterointi voidaan tehdä eri tarkkuudella. Tarkin taso huomioi puheen lisäksi eleet ja äänenpainot taukoineen. Usein kuitenkin riittää ylimalkaisempi taso, jolloin lauseen sanoma huomioidaan tiivistetyssä muodossa eikä tuoda esille vastaajan koko ilmaisua. (Kananen, 2017, s. 134.) Haastatteluaineistoja kerätään usein sen vuoksi, että saataisiin tietoa haastateltavien näkökulmista, mielipiteistä ja ymmärryksestä tietystä ilmiöstä. Tutkija on kiinnostunut puheen sisällöstä, joten litteraatiotarkkuudeksi riittää, että asia tulee ymmärretyksi. Keskeistä on se, mitä sanottavaa haastateltavalla asiasta on. (Kallio, 2021.) Litterointi ei ole aineiston varsinaista analyysiä, koska siinä aineisto muutetaan vaan muodosta toiseen eli esimerkiksi äänitallenteesta tekstimuotoon (Kananen, 2017, s. 135).

Seuraava vaihe litteroinnin jälkeen on aineiston koodaaminen. Tekstikokonaisuudet tiivistetään siten, että kokonaisuudelle tai sen osalle annetaan sisältöä kuvaava ilmaisu eli koodi, joka kertoo asiasisällön. Tätä koodausvaihetta seuraa luokitteluvaihe, jossa samat koodit lajitellaan eri ryhmiin ja ne muodostavat oman ryhmänsä. Luokitteluvaiheessa tutkimusongelma ja tutkimuskysymys vaikuttavat siihen, miten luokittelu tehdään. (Kananen, 2017, s. 132.)

Laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmä on sisällönanalyysi. Tutkimuksen aineisto kuvaa tutkittavaa ilmiötä. Sisällönanalyysin tavoite on luoda sanallinen ja selkeä kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. Sisällönanalyysillä aineisto pyritään järjestämään tiiviiseen ja selkeään muotoon kadottamatta kuitenkaan aineiston sisältämää informaatiota. Aineiston laadullinen käsittely perustuu loogiseen päättelyyn ja tulkintaan. Aluksi aineisto hajotetaan osiin, käsitteellistetään ja kootaan lopuksi uudestaan uudella tavalla loogiseksi kokonaisuudeksi. (Tuomi & Sarajärvi, 2009, s. 91, 108.) Tutkimuksessa käytetty analyysimenetelmä haastatteluissa saadulle aineistolle on laadullinen sisällönanalyysi. Tarkoituksena on saada kattava ja selkeä kuvaus siitä, miten haastateltavat ovat kokeneet oikeusohjeet niistä tekijöistä, jotka vastaajan oikeusturvaan vaikuttavat.

Tutkimuksessa pitää ottaa huomioon myös eettiset näkökulmat. Yhtenä filosofian osa-alueena etiikka tutkii käsityksiä oikeasta, väärästä, hyvästä, pahasta sekä moraalisesta toiminnasta. Tutkimuksessa kyse on siihen liittyvistä toimintatavoista, joita tutkijan tulee noudattaa tuottaakseen kestäväää tietoa sekä kohdellakseen tutkimiansa ihmisiä hyvin. Tutkimusetiikka on osa hyvää tieteellistä käytäntöä, johon suomalainen tiedeyhteisö on sitoutunut. (Vuori, 2021.) Hyvän tieteellisen käytännön noudattamisesta vastaa ensisijaisesti tutkija itse, mutta vastuu kuuluu myös koko tiedeyhteisölle. Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK) on laatinut yhdessä suomalaisen tiedeyhteisön kanssa tutkimuseettisen ohjeen hyvästä tieteellisestä käytännöstä, niin sanotun HTK-ohjeen. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2026.) Hyvän tieteellisen käytännön perusperiaatteita ovat eurooppalaisen tutkimuseettisen ohjeistuksen mukaan luotettavuus, rehellisyys, arvostus ja vastuunkanto (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2023, s. 11).

HTK-ohjeessa kuvataan hyvää tieteellistä toimintaa käänteisesti siten, että siinä käsitellään erityisesti erilaisia tieteellisen epärehellisyyden muotoja. Niitä ovat esimerkiksi tulosten sepittäminen, väärentäminen ja plagiointi. Plagiointi eli luvaton lainaaminen on tunnetuin muita tutkijoita loukkaava epäeettinen menettely. Plagioinnilla tarkoitetaan jonkun toisen julkituoman tai yksityisesti jakaman tekstin tai sen osan esittämistä omanaan. On kuitenkin huomioitava, että oikeustieteessä varsinkin lainopin alueella pyritään ymmärtää käsitteet mahdollisimman samalla tavalla sekä soveltaa oikeudellisen ratkaisun teoriaa mahdollisimman yhdenmukaisesti. Tämän vuoksi ei ole aina tarkoituksenmukaista, että oikeudellista ajatteluprosessia kuvattaisiin aina mahdollisimman omin sanoin. (Rautiainen ym., 2023, s. 40–41.)

Ihmistieteissä eettisten kysymysten eteen joudutaan tutkimuksen joka vaiheessa. Haastattelussa ollaan suorassa kontaktissa tutkittavaan, jolloin eettiset ongelmat ovat erityisen monitahoisia. Eettiset ratkaisut eivät koske ainoastaan tiettyä tutkimuksen kulkuun kuuluvaa vaihetta, vaan niitä tulee esille tutkimuksen kaikissa vaiheissa. Ihmisiin kohdistuvissa tutkimuksissa tärkeimpinä eettisinä periaatteina ovat yleensä informointiin perustuva suostumus, luottamuksellisuus, seuraukset ja yksityisyys. (Hirsjärvi & Hurme, 2008, s. 19–20.)

Mikäli laadullisen tutkimuksen tutkittavat rekrytoidaan yhdistyksestä, yrityksestä tai muusta organisaatiosta, tulee kohdeorganisaatiolta pyytää tutkimuslupa. Tutkimuslupahakemukseen voidaan edellyttää liitettäväksi esimerkiksi tutkimussuunnitelma, aineistonkeruun tiedot, suostumuslomake ja tietosuojailmoitus. Henkilötietojen käsittelystä informoiminen on tietosuojalainsäädännöstä tuleva velvoite. (Kuula-Luumi, 2021.)

3 POLIISIMIEHEN VIRKAVELVOLLISUUS JA VIRKAVASTUU

3.1 Virkavelvollisuus poliisitoiminnassa

Ennen poliisin toiminnan tarkastelua on syytä avata sanaa poliisi sekä työn aiheena käytettyä poliisimies-termiä. Sanalla poliisi on useita merkityssisältöjä. Lainsäädännössä sillä tarkoitetaan poliisiorganisaatiota kokonaisuudessaan tai tiettyä siihen kuuluvaa viranomaisyksikköä. Aikaisemmin sanalla on voitu ymmärtää poliisille kuuluvien tehtävien kokonaisuutta, mutta tavallisessa kielenkäytössä sanalla poliisi kuvataan usein poliisiorganisaatiossa palvelevaa yksittäistä virkamiestä eli poliisimiestä. Poliisimies on yksittäinen mies tai nainen, joka työskentelee poliisin palveluksessa virkasuhteessa ja jolle on lainsäädännössä annettu oikeus käyttää poliisille kuuluvia toimivaltuuksia. Poliisimiehet on jaettu päällystöön, alipäällystöön ja miehistöön. Jaottelu osoittaa poliisimiehen aseman hierarkkisessa poliisiorganisaatiossa. (Helminen ym., 2012, s. 1–2.)

Poliisilain mukaan valtioneuvoston asetuksella voidaan säätää tarkemmat säännökset päällystöön, alipäällystöön ja miehistöön kuuluvista poliisimiehistä (Poliisilaki 872/2011, 9 luku 10 § 1 mom. 1 k.). Asetuksessa määritellään tyhjentävä luettelo poliisimiehistä (Valtioneuvoston asetus poliisista 1080/2013, 1 §). Tässä työssä käytetyllä poliisimies-termillä tarkoitetaan poliisilaitoksella työskenteleviä päällystöön, alipäällystöön ja miehistöön kuuluvia henkilöitä.

Suomen perustuslaki (PL 731/1999) asettaa raamit poliisin virkavelvollisuudelle. Oikeusvaltiossa lainsäädäntö määrittelee, mitkä ovat julkisen vallan käytön perusteet, tavoitteet ja rajat. Julkisen vallan käyttö on siis riippuvainen oikeudesta, ja ne ovat kiinteästi sidoksissa toisiinsa. Julkisen vallankäytön ja viranomaistoiminnan lainalaisuus pohjautuu oikeusvaltion ideaan, joka käy ilmi perustuslain oikeusvaltioperiaatteesta. Sen mukaan julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin ja kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia. (Mäenpää, 2020, s. 1; PL 2 § 3 mom.) On kuitenkin huomioitava, että viranomaisten toiminnassa oikeusvaltion vaatimukset eivät rajoitu pelkästään lainalaisuuden vaatimukseen. Keskeisiin oikeusvaltion vaatimuksiin luetaan myös muun muassa hallinnon julkisuus ja valvottavuus, julkisen vallan velvollisuus turvata perusoikeudet ja ihmisoikeudet sekä tehokas oikeusturva (Mäenpää, 2020, s. 2; PL 21-22 §).

Valtion virkamieslaissa (VirkamiesL 750/1994) määritellään valtion virkamiehen sekä viranomaisen yleiset velvollisuudet, jotka koskevat myös poliisimiestä. Virantoimitusvelvollisuuden yleissäännöksen mukaan virkamiehen on suoritettava tehtävänsä asianmukaisesti ja viivytyksettä sekä noudatettava työnjohto- ja valvontamääräyksiä ja käyttäytyttävä asemansa ja tehtäviensä edellyttämällä tavalla. (VirkamiesL 14 §; Helminen ym., 2012, s. 836.) Virkamies ei saa ottaa vastaan taloudellista etua, jos se voi heikentää luottamusta virkamieheen. Lisäksi virkamiehen on oma-aloitteisesti huolehdittava esteettömyydestään. (VirkamiesL 15–16 §.)

Yleisten virkavelvollisuuksien lisäksi poliisimiestä koskevat erityiset virkavelvollisuudet, joista säädetään poliisitoimintaa koskevissa säädöksissä. Poliisilaissa ja -asetuksessa on erityissäännöksiä poliisin velvollisuuksista. (Helminen ym., 2012, s. 838.) Poliisin tehtäväpiiri määritellään poliisilaissa. Poliisin keskeisimmät tehtävät ovat yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen sekä rikosten ennalta estäminen, paljastaminen, selvittäminen ja syyteharkintaan saattaminen. Näiden lisäksi poliisille säädetyt lupahallintoon liittyvät tehtävät ja muut erikseen säädetyt tehtävät kuuluvat poliisin ydintehtäviin. (Helminen ym., 2012, s. 56–58; Poliisilaki 1 luku 1 §.)

Poliisin toimivalta voidaan määritellä siten, että se on lain normeihin perustuva mahdollisuus puuttua jonkun asemaan oikeudellisesti merkityksellisellä tavalla ja siitä riippumatta, olisiko ilman valtuutta puuttuminen rangaistava teko. Lisäksi toimivalta mahdollistaa poliisin suorittaa muita sellaisia toimenpiteitä, jotka ilman säännöksiin perustuvaa valtuutta olisivat rangaistavia sekä ratkaista hallintolupa-asioita. Poliisin toimivallan suhteen löytyy säännöksiä, jotka luovat poliisille toimivaltaa ja vastaavasti säännöksiä, jotka rajoittavat sitä. Poliisin asianmukainen toiminta edellyttää, että molemmat hallitaan samalla kertaa. Säännösten yhtäaikainen sovittaminen osoittaa poliisin laillisen vallankäytön rajat. (Helminen ym., 2012, s. 179, 183.)

Virkavelvollisuus sisältää myös kansalaisten perusoikeuden hyvään hallintoon. Perustuslaki sisältää hyvää hallintoa, hallintomenettelyn perusteita ja oikeusturvaa määrittelevän perusoikeuden (Mäenpää, 2024, s. 1). Perusoikeussäännökseen sisältyy neljä menettelyllistä perusoikeutta, jotka määrittelevät hallinnon asiakkaan oikeuksia ja vastaavasti viranomaisen velvollisuuksia. Jokaisella on oikeus asianmukaiseen käsittelyyn viranomaisessa, oikeus laadultaan hyvään hallintoon, oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi sekä oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. (Mäenpää, 2024, s. 1–2; PL 21 §.)

Laissa määriteltyjen hyvän hallinnon takeiden luettelo ei ole tyhjentävä. Käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla (PL 21 § 2 mom.) Muita hyvän hallinnon takeita ovat hallinnon oikeusperiaatteiden noudattaminen, joka edellyttää asiakkaiden tasapuolista kohtelua sekä viranomaisen toiminnan oikeasuhtaisuutta ja puolueettomuutta. Hallintolain (HL 434/2003) mukaisesti hyvään hallintoon kuuluvat myös hallinnon palveluperiaate ja menettelyä koskeva neuvonta. (HL 6-8 §; Mäenpää, 2024, s. 2–3.) Hyvän hallinnon takeisiin voidaan katsoa kuuluvan myös perusoikeutena määritelty viranomaisen asiakirjojen ja tallenteiden julkisuus ja jokaisen oikeus saada tieto julkisesta asiakirjasta (PL 12 § 2 mom.).

Kansallisen lainsäädännön lisäksi hyvän hallinnon vaatimusta säätelee myös eurooppaoikeus. Se vaikuttaa hallintomenettelyyn sekä EU-oikeuden että Euroopan neuvoston oikeuden kautta. Hallintoviranomaisen on noudatettava EU-oikeuteen sisältyviä menettelyllisiä vaatimuksia soveltaessaan unionin lainsäädäntöä tai siihen perustuvaa kansallista lainsäädäntöä. Euroopan neuvosto on esittänyt hallintomenettelyä koskevia suosituksia ja sen lisäksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännöllä on merkitystä hallintomenettelyn kannalta. Eurooppaoikeuteen sisältyvät menettelylliset vaatimukset voivat olla direktiivi- tai asetustasoisia, mutta myös ohjaavalla oikeuskäytännöllä on huomattava merkitys. Ne ohjaavat kansallisten viranomaisten toimintaa ja voivat perustaa menettelyoikeuksia hallinnon asiakkaalle. (Mäenpää, 2024, s. 13.)

Euroopan unionin perusoikeuskirja on merkittävä säädös hallintomenettelyn laadullisten vähimmäisvaatimusten määrittelyssä. Se on oikeudellisesti sitova säädös ja rinnastuu oikeudellisesti EU:n perussopimukseen. Perusoikeuskirja perustaa jokaiselle oikeuden hyvään hallintoon. (Mäenpää, 2024, s. 13.) Jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi puolueettomasti, oikeudenmukaisesti ja kohtuullisessa ajassa (Euroopan unionin perusoikeuskirja, 41 art. 1 k.). Kyseistä artiklaa on tarkoitus soveltaa jäsenvaltioihin niiden soveltaessa unionin oikeutta. Tämän vuoksi kansallisten viranomaisten tulee ottaa huomioon perusoikeuskirjassa määritellyt hyvän hallinnon perusvaatimukset hallinnollisessa toimeenpanossa, eikä selvät poikkeamat niistä ole mahdollisia kansallisessa menettelyoikeudessa. (Mäenpää, 2024, s. 14.)

Eurooppaoikeuteen kuuluu EU-oikeuden ohella myös Euroopan neuvoston määrittelemä oikeus, keskeisimpänä oikeuslähteenä Euroopan ihmisoikeussopimus (EIS 63/1999). Se ei sisällä nimenomaisesti viranomaisen toimintaa tai hallintomenettelyä koskevia säännöksiä, mutta sen edellyttämä oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin sisältää hyvin merkittäviä prosessuaalisia vaatimuksia oikeudenkäynnille hallintoasioissa. (Mäenpää, 2024, s. 21; EIS 6 art.)

Julkisen vallan käyttäminen on virkatoimi, jota säätelevät virkavelvollisuudet. Julkisen vallan käsitettä laajennettiin uuden hallitusmuodon yhteydessä. Se on laajempi kuin valtiovallan käsite, koska julkisen vallan käytöksi ei katsota pelkästään valtion toimintaa. Julkisen vallan käytön piiriin kuuluvat sellaiset lainkäyttö-, norminanto- ja hallintopäätökset, jotka tehdään yksipuolisesti ja joiden vaikutus ulottuu yksityisiin oikeussubjekteihin. Keskeisenä julkisen vallan käytön muotona voidaan pitää myös välitöntä voimakeinojen käyttöä ulkopuolisiin nähden. Esimerkiksi poliisitoimi kuuluu julkisen vallan ydinalueeseen. (HE 1/1998 vp, s. 74.)

Poliisi on yksi niistä viranomaisista, jotka hoitavat merkittävää julkisen vallan käyttöä sisältäviä tehtäviä. Perus- ja ihmisoikeusjärjestelmän kannalta poliisia voidaan pitää keskeisenä julkista valtaa käyttävänä viranomaisorganisaationa. Poliisin poistaessa henkilöä paikalta tai ottamalla henkilön kiinni, kyseessä on julkisen vallan käyttäminen. Kuten myös tilanteissa, joissa poliisi tarkastaa paikkoja tai henkilöitä sekä suorittaa rikostutkintaan kuuluvia kuulusteluja. (Helminen ym., 2012, s. 121.)

3.2 Virkavastuun toteutuminen

Perustuslaki muodostaa perustan myös virkavastuulle, joka toimii yhtenä hyvän hallinnon takeena. Säännöksen mukaan virkamies vastaa virkatoimiensa lainmukaisuudesta (PL 118 § 1 mom.). Rikosoikeudellisen virkavastuun perusteet määritellään rikoslaissa (39/1889) ja vahingonkorvausvastuun perusteet vahingonkorvauslaissa (412/1974). Lisäksi valtion virkamiesten toimintaa säätelee valtion virkamieslaki sekä sitä täsmentävä valtion virkamiesasetus (VirkamiesA 971/1994). (Mäenpää, 2023, s. 1273.)

Virkamiesten toimintaan liittyvä virkavastuu on kansalaisten yleistä oikeudellista vastuuta tiukempaa vastuuta. Virkavastuun edellyttäminen on tarpeellista, koska virkamiehet käyttävät julkista valtaa eli päättävät yksityisten eduista, oikeuksista ja velvollisuuksista. Erityisen virkavastuun ajatuksena on, että se takaa viranomaisen kansalaisiin suuntautuvan tehtävien asianmukaisen hoidon.

Kyse on myös oikeussuojan takeiden ja lainalaisuuden vaatimusten painottamisesta. Virkavastuuta voidaan tarkastella kolmesta eri näkökulmasta. Yksityiselle ihmiselle on tärkeää, että hän saa täyden korvauksen julkisyhteisön toiminnasta johtuneesta vahingosta. Virkamiehelle taas on keskeistä, ettei virkavastuu muodostu kohtuuttoman ankaraksi ja virkamiehen oikeussuoja on turvattu. Julkisyhteisön näkökulmasta merkityksellistä on se, että virkamiehet hoitavat tehtävänsä asiantuntevasti ja puolueettomasti. (Koskinen & Kulla, 2019, s. 327–328.)

Julkishallintoa koskevan virkavastuun perussäännöksen mukaan virkamies vastaa sen toimenpiteen lainmukaisuudesta, johon hän on ryhtynyt. Samassa säännöksessä taataan yksityiselle ihmiselle asianosaisena oikeus vaatia virheen tehneen virkamiehen tuomitsemista rangaistukseen ja korvaamaan aiheuttamansa vahinko. (Koskinen & Kulla, 2019, s. 329; PL 118 §.) Poliisimiehen virkavastuu jakautuu kolmeen eri vastuuseen, joita virkavelvollisuuksien vastaisesta menettelystä saattaa aiheutua. Rikosoikeudellisesta virkavastuusta säädetään rikoslain 40 luvussa, jossa on määritelty virkarikosten rangaistussäännökset. Rikosoikeudellinen virkavastuu toteutetaan oikeudenkäynnissä yleisessä tuomioistuimessa. (Helminen ym., 2012, s. 854–855; Mäenpää, 2024, s. 521.)

Hallinnollisen virkavastuun toteutuminen perustuu virkasuhdelainsäädännössä määriteltyihin seuraamuksiin (Mäenpää, 2024, s. 521). Kurinpidollisesta virkavastuusta säädetään valtion virkamiesasetuksessa, jonka mukaan virasto päättää virkamiehelle annettavasta varoituksesta. (Helminen ym., 2012, s. 862; VirkamiesA 39 §.) Poliisimiestä koskevasta kurinpitorangaistuksesta on kuitenkin säädetty laissa poliisin hallinnosta. Poliisimiehelle, joka toimii vastoin virkavelvollisuuksiaan tai laiminlyö niitä, voidaan määrätä kurinpitorangaistuksena virantoimituksesta erottaminen määräajaksi ja keskeyttää palkanmaksu virantoimituksesta erottamisen ajaksi. Virantoimituksesta erottamisesta päättää nimittävä viranomais. (Laki poliisin hallinnosta 110/1992, 15 i §.)

Virkamiehen vahingonkorvausvastuu virkavelvollisuuksien vastaisesta menettelystä tai laiminlyönnistä aiheutuvasta korvausvastuusta määräytyy

vahingonkorvauslain mukaan. Yleisenä sääntönä on, että joka tahallisesti aiheuttaa toiselle vahingon, on velvollinen korvaamaan sen, mutta korvausta voidaan sovittaa. (Helminen ym., 2012, s. 863; Vahingonkorvauslaki 2 luku 1 § 1 mom.) On kuitenkin otettava huomioon, että virkamiehen virkatoiminnassaan aiheuttaman vahingon korvausvastuu voi jakautua kokonaan tai osittain valtiolle työnantajana. Kysymys on niin sanotusta isännän vastuusta, jonka mukaan myös työnantaja on vastuussa virkamiehen aiheuttamasta vahingosta. (Helminen ym., 2012, s. 863; Vahingonkorvauslaki 3 luku 2 §, 4 luku 1–2 §.)

Virkamiehen korvausvastuu voidaan tiivistää siten, että tahallisesti aiheutetusta vahingosta on pääsääntöisesti täysi korvausvastuu ja tuottamuksellisesti aiheutetusta vahingosta sovittelun vastuu. Lievän tuottamuksen tapauksessa ei ole korvausvastuuta. (Helminen ym., 2012, s. 864.) Vahingonkorvausvastuun toteutuminen edellyttää tuomioistuimen päätöstä, samoin kuin rikosoikeudellisen virkavastuun (Mäenpää, 2024, s. 521).

3.3 Laillisuusvalvonta valvonnan keinona

Viranomaisen ja yksityisen välinen hallinto-oikeudellinen suhde sisältää sekä oikeuksia että velvollisuuksia. Hallintotoimintaan kohdistuvalla oikeusturvalla tarkoitetaan niitä keinoja ja menettelyjä, joilla turvataan kyseisten oikeuksien ja velvollisuuksien toteutuminen. Toisin sanottuna oikeusturva merkitsee yksityisten oikeuksien turvaamista suhteessa viranomaisten toimintaan. Oikeusturvakeinoilla voidaan varmistaa oikeudellisten velvollisuuksien toteuttaminen. Hallintotehtävien hoitamiseen kohdistuvien oikeusturvakeinojen tarkoituksena on ensinnäkin suojata hallinnon asiakkaan oikeuksia ja etuja suhteessa hallintoon. Hallinnon asiakas voi olla yksilö tai yhteisö. Oikeusturvakeinoilla on myös korjaava tehtävä. Korjaavan tehtävän tarkoituksena on saada oikeus täysimääräisesti toteutetuksi tai oikeustila palautetuksi tilanteissa, joissa viranomaisen on laiminlyönyt oikeuden tai edun toteuttamisen tai puuttuu oikeuteen ilman lainmukaista perustetta. Mikäli oikeuden täysimääräinen toteuttaminen tai

oikeustilan palauttaminen ei ole mahdollista, oikeusturvakeino voi oikeuttaa korvauksen tai hyvityksen saamiseen. (Mäenpää, 2024, s. 471.)

Hallintotoiminnan valvontaan kohdistuu sekä viranomaistoiminnan valvontaa että yleistä laillisuusvalvontaa. Hallintoelinten velvollisuutena on valvoa oman toimintansa lainmukaisuutta ja asianmukaisuutta. Viranomaisen sisäinen valvonta toteutetaan yleensä siten, että johtavassa asemassa olevat henkilöt valvojat ja tarvittaessa ohjaavat omien alaistensa toimintaa. Valvonta etenee portaittain niin, että viranomaisen johto valvoo koko viranomaisen toimintaa. Valvonta voi perustua myös sisäiseen tarkastukseen. Useissa valtion virastoissa valvontaa johtavilla virkamiehillä on mahdollisuus pidättää päätettäväkseen alemman virkamiehen käsittelemä yksittäinen asia. (Mäenpää, 2024, s. 514.)

Virka-astevalvonta tarkoittaa saman hallinnonalan viranomaisten hierarkkista valvontaa. Se toteutuu siten, että ylempi viranomainen vastaa myös alaistensa elinten toiminnan lainmukaisuudesta. Perustuslaissa esimerkiksi säädetään, että ministeriö vastaa hallinnon asianmukaisesta toiminnasta toimialallaan. (Mäenpää, 2024, s. 514; PL 68 § 1 mom.) Virka-astevalvonta rajoittuu kuitenkin toiminnan laillisuuden ja asianmukaisuuden tarkasteluun, sillä se ei oikeuta puuttumaan hallintoasiaa koskevan päätösvallan käyttöön yksittäistapauksessa (Mäenpää, 2024, s. 514–515).

Virka-astevalvontaan sisältyy aina myös toimivalta alemman elimen toiminnasta tehdyn hallintokantelun tutkimiseen (HL 53 a §). Viranomaisen tai virkamiehen toiminnasta on siten mahdollista tehdä hallintokantelu hallinnonalan ylemmälle viranomaiselle tai virkamiehen esihenkilölle. Poliisin toimintaa valvoo Poliisihallitus, joten hallintokantelu poliisin menettelyistä tai laiminlyönnistä voidaan tehdä Poliisihallitukselle. (Mäenpää, 2024, s. 515.) Virka-astevalvonnan lisäksi jokaisen viranomaisen tehtäviin kuuluu myös perustuslakiin pohjautuva normivalvonta. Perustuslain 107 § kieltää soveltamasta perustuslain tai muun lain kanssa ristiriitaista alemmanasteista säädöstä, kuten esimerkiksi asetusta tai hallinnollista määräystä. Viranomaisen tulee oma-aloitteisesti valvoa, että sovellettava asetusta tai määräys ei ole ristiriidassa perustuslain tai muun lain kanssa. (Mäenpää, 2023, s. 293; PL 107 §.)

Yleisen laillisuusvalvonnan toteuttamisessa keskeinen asema on eduskunnan oikeusasiamiehellä ja valtioneuvoston oikeuskanslerilla. He toimivat hallinto-toiminnan ylimpinä laillisuusvalvojina ja heidän tehtäviinsä kuuluu hallintotoiminnan ja julkisen vallan käytön lainmukaisuuden valvonta. (Mäenpää, 2024, s. 516.) Valtioneuvoston oikeuskansleri ja eduskunnan oikeusasiamies valvovat, että tuomioistuimet ja muut viranomaiset sekä virkamiehet ja julkisyhteisön työntekijät noudattavat lakia ja täyttävät velvollisuutensa. Myös perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumisen valvonta kuuluu molempien tehtäviin. (PL 108-109 §.)

Ylimmät laillisuusvalvovat toimivat yleisinä kanteluviranomaisina ja hallintokantelun voi tehdä kummalle tahansa. Molemmat tarkastavat myös oma-aloitteisesti virkatoimintaa ja julkisten tehtävien hoitamista. Niin oikeuskanslerilla kuin oikeusasiamiehelläkin on toimivalta ajaa syytettä tai määrätä syyte nostettavaksi laillisuusvalvontaan kuuluvassa asiassa. (Mäenpää, 2024, s. 516; PL 110 § 1 mom.)

Näiden ylimpien laillisuusvalvojien välisestä tehtävänjaosta voidaan säätää lailla (PL 110 § 2 mom.). Tehtävien jaosta on säädetty laki valtioneuvoston oikeuskanslerin ja eduskunnan oikeusasiamiehen tehtävien jaosta (330/2020). Laki ei kavenna laillisuusvalvojien yleistä toimivaltaa, mutta kohdentaa sitä tarkemmin määriteltyihin toimintoihin. Oikeuskanslerilla ja oikeusasiamiehellä on kuitenkin edelleen rinnakkaista toimivaltaa julkisen vallan käytön ja julkisten tehtävien hoitamisen lainmukaisuuden valvonnassa. (Mäenpää, 2024, s. 516.)

Edellä mainitussa ylimpien laillisuusvalvojien tehtävien jakoa koskevassa laissa on määritelty kummankin laillisuusvalvojan tehtävät. Sen mukaisesti eduskunnan oikeusasiamies valvoo, että tuomioistuimet, viranomaiset ja julkista tehtävää hoitavat noudattavat lakia ja täyttävät velvollisuutensa. Oikeusasiamiehen valvonnan painopiste on laillisuuden ja hyvän hallinnon sekä perus- ja ihmisoikeuksien noudattamisessa. Oikeusasiamiehen laillisuusvalvontaa on kohdennettu erityisesti muun muassa poliisin toimivaltuuksiin ja pakkokeinoihin, salaiseen tiedonhankintaan, vankiloihin ja Puolustusvoimiin.

(Mäenpää, 2024, s. 516–517; Laki valtioneuvoston oikeuskanslerin ja eduskunnan oikeusasiamiehen tehtävien jaosta 3 §.)

Valtioneuvoston oikeuskanslerin toteuttama laillisuusvalvonta kohdistuu viranomaisten toimintaan ja julkisten tehtävien hoitamiseen, mutta oikeuskanslerin tehtävänä on valvoa erityisesti tasavallan presidentin ja valtioneuvoston toiminnan laillisuutta. Lisäksi oikeuskansleri valvoo tuomioistuinten ja syyttäjien toimintaa sekä asianajajia ja oikeudenkäyntiavustajia. Oikeuskanslerin laillisuusvalvonta kohdistuu hallinnon automaattisiin järjestelmiin, korruption vastaisen toiminnan järjestämiseen, julkisiin hankintoihin sekä kilpailu- ja valtiontukiasioihin. (Mäenpää, 2024, s. 517; Laki valtioneuvoston oikeuskanslerin ja eduskunnan oikeusasiamiehen tehtävien jaosta 2 §.) Valvojan roolin lisäksi oikeuskanslerin tehtävänä on toimia valtioneuvoston ja tasavallan presidentin oikeudellisena neuvonantajana (PL 108 § 2 mom.).

Viranomaisen itsensä suorittaman eli sisäisen valvonnan ja ylimpien laillisuusvalvojen ulkoisen laillisuusvalvonnan lisäksi on tiettyjä erityisiä valvontaviranomaisia. Oikeusministeriön yhteydessä toimiville erillisille valtuutetuille on määriteltä lain noudattamiseen kohdistuvia valvontatehtäviä. Nämä valtuutetut valvovat sekä hallintoa että yksityistä toimintaa. Valtuutettujen valvonnan kohteena ovat henkilötietojen käsittelyn ja tiedustelun lainmukaisuus, yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon sekä lasten ja vanhusten oikeuksien toteutuminen. Valtuutettujen tekemän valvonnan perusteella voidaan määrätä kieltoja tai velvoitteita, joista yleensä päättää erityinen lautakunta. Lautakunnan antamasta päätöksestä voidaan valittaa hallinto-oikeuteen. (Mäenpää, 2023, s. 297–298.)

Tietosuojavaltuutettu toimii tietosuojasetuksessa tarkoitettuna kansallisena valvontaviranomaisena, jonka perustehtävänä on valvoa tietosuojasetuksen soveltamista. Tasa-arvovaltuutettu on itsenäinen valvontaviranomainen, joka valvoo tasa-arvolain noudattamista myös julkishallinnon toiminnassa. Myös yhdenvertaisuusvaltuutettu toimii itsenäisenä valvontaviranomaisena, jonka tehtävänä on valvoa yhdenvertaisuuslain noudattamista. Muita valvontaa suorittavia valtuutettuja ovat tiedusteluvalvontavaltuutettu, lapsiasiavaltuutettu ja vanhusasiavaltuutettu. (Mäenpää, 2023, s. 298.)

4 LAILLISUUSVALVONTA POLIISITOIMINNASSA

4.1 Poliisin sisäinen laillisuusvalvonta

Poliisitoiminnan laillisuusvalvonnan suorittamisesta ei ole säädetty suoraan lain tasoisella säädöksellä, mutta siitä on annettu sekä sisäministeriön että Poliisihallituksen ohje. Poliisin sisäinen laillisuusvalvonta on viranomaisen sisäistä laillisuusvalvontaa. Poliisi toimii sisäministeriön hallinnonalalla, joten sisäministeriö on poliisin toimintaa valvoja ylempi viranomainen. Poliisihallituksen tehtäväksi taas on säädetty suunnitella, kehittää, johtaa ja valvoa poliisitoimintaa. (Laki poliisin hallinnosta 1 §, 4 § 2 mom. 1 k.) Sisäministeriö on antanut sen hallinnonalaan kuuluville laillisuusvalvontaohjeen, jossa määritetään muun muassa sisäisen laillisuusvalvonnan toteutusta. Tämän lisäksi poliisin sisäisestä laillisuusvalvonnasta on annettu Poliisihallituksen tarkentava ohje. Ohjeessa määritetään yksityiskohtaisemmin juuri poliisin laillisuusvalvonnasta ja sen toimintamuodoista.

Sisäisen laillisuusvalvonnan tehtävänä on valvoa, että viranomaistoiminta on lainmukaista ja siinä noudatetaan virkavelvollisuuksia sekä annettua ohjeistusta. Sen keskeiset toimintamuodot ovat hallintokanteluiden ja omien aloitteiden käsitteleminen, laillisuusvalvontatarkastukset ja valvonnasta raportointi virastojen ja laitosten johdolle. Sisäinen laillisuusvalvonta ei ole rankaisevaa, mutta epäiltyyn lainvastaiseen menettelyyn on aina puututtava. Tarvittaessa tällainen menettely on saatettava virkamiesoikeudelliseen, rikosoikeudelliseen tai muuhun erikseen säädettyyn menettelyyn arvioitavaksi. Huomioitavaa kuitenkin on, että hallinnon sisäisessä laillisuusvalvonnassa ei tehdä esitutkintaa. Laillisuusvalvonnan tarkoituksena on asioiden avoin käsittely ja virheiden myöntäminen sekä korjaaviin toimenpiteisiin ryhtyminen. Ne lisäävät viranomaistoiminnan uskottavuutta ja luottamusta. (Sisäministeriö, 2025, s. 3.)

Sisäisen laillisuusvalvonnan oikeudellinen perusta muodostuu perustuslain, valtion virkamieslain ja hallintolain säädöksistä. Perustuslain mukaan kaiken julkisen vallankäytön tulee perustua lakiin ja kaikessa julkisessa toiminnassa

on noudatettava tarkoin lakia (PL 2 § 3 mom.). Julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen, ja virkamies on vastuussa virkatoimiensa lainmukaisuudesta (PL 22 §, 118 § 1 mom.) Lisäksi ministeriö vastaa toimialallaan hallinnon asianmukaisesta toiminnasta (PL 68 § 1 mom.). Virkamiehen on suoritettava tehtävänsä asianmukaisesti ja viivytyksettä sekä noudatettava työnjohto- ja valvontamääräyksiä. Virkamiehen on myös käyttäytävä asemansa ja tehtäviensä edellyttämällä tavalla. (VirkamiesL 14 §.) Hallintolaissa säädetään hyvän hallinnon perusteista sekä hallintoasiassa noudatettavasta menettelystä. Viranomaisen on kohdeltava hallinnossa asioivia tasapuolisesti, puolueettomasti sekä oikeassa suhteessa tavoiteltuun päämäärään nähden ja toimien on suojattava oikeusjärjestyksen perusteella oikeutettuja odotuksia (HL 6 §).

Viraston johto vastaa sisäisen laillisuusvalvonnan tehokkuudesta ja tarkoituksenmukaisuudesta. Sisäiseen laillisuusvalvontaan pitää sisältyä esimiesten toteuttaman laillisuusvalvonnan lisäksi erillinen valvontatoiminto. Valvontatoiminnon tulee toimia viranomaisen muihin toimintayksikköihin nähden mahdollisimman riippumattomasti ja puolueettomasti ylimmän johdon välittömässä ohjauksessa. (Poliisihallitus, 2023, s. 4.) Poliisilaitoksissa poliisipäällikön alaisuuteen sijoitetut oikeudellisten asioiden yksiköt, oikeusyksiköt, vastaavat poliisilaitoksen oikeudellisten asioiden hoitamisesta ja suorittavat laillisuusvalvontaa (Poliisihallitus, 2020, s. 6). Lounais-Suomen poliisilaitoksen laillisuusvalvonnan valvontatoimintona on suoraan poliisipäällikön alaisuudessa toimiva oikeusyksikkö. Oikeusyksikössä työskentelee yksikköä johtava poliisilakimies sekä kaksi rikosylitarkastajaa ja laillisuusvalvontasihteeri. (Lounais-Suomen poliisilaitos, 2026, s. 3-4.)

4.2 Laillisuusvalvonnan toimintamuodot

Virkamiehen esimies toteuttaa käytännössä työnantajan direktio- eli työnjohto- ja valvontaoikeutta työntekijään (Sisäministeriö, 2025, s. 8). Poliisin toiminnan laillisuusvalvonnassa esimiesvalvonnalla on keskeinen rooli. Jokaisella esimiestehtävässä työskentelevällä on velvollisuus valvoa alaistensa toiminnan

lainmukaisuutta ja se kuuluu esimiesten päivittäiseen johtamistoimintaan. Lähesimiehillä on parhaat edellytykset havaita alaistensa lainvastainen, epäasiallinen tai virheellinen toiminta. Heillä on velvollisuus puuttua alaistensa virheelliseen menettelyyn ja tarvittaessa ilmoittaa siitä omille esimiehilleen. (Poliisihallitus, 2023, s. 5.)

Varsinainen laillisuusvalvonta koostuu sekä Poliisihallituksen että poliisiyksiköiden säännönmukaisesti suorittamista laillisuustarkastuksista. Niistä ilmoitetaan pääsääntöisesti etukäteen, mutta tarkastuksia voidaan suorittaa myös ilmoittamatta. Hallintokantelu laillisuusvalvontakeinona on jälkikäteistä laillisuusvalvontaa. Se ei ole muutoksenhakekeino annetun päätöksen muuttamiseksi tai kumoamiseksi, vaan hallintokantelu johtaa laillisuuskannanottoon kantelun kohteena olevasta toiminnasta. (Sisäministeriö, 2025, s. 6–7.) Hallintokantelut käsitellään hallintolain 8 a luvun säännösten mukaisesti (HL 53 a-d §).

Laillisuusvalvontaa on myös poliisihallinnon sisäinen ilmoituskanava, eettinen kanava. Sen kautta on mahdollista ilmoittaa poliisihallinnon sisäisestä säännösten vastaisesta tai epäeettisestä toiminnasta. Eettinen kanava mahdollistaa anonyymin ilmoittamisen tilanteissa, joissa esimiehelle ilmoittaminen ei ole mahdollista. Kansalaisilla on mahdollisuus ilmaista mielipiteensä, tiedustelunsa tai muun vastaavan asian kansalaiskirjeellä. Kansalaiskirjeen tarkoituksena on toimia sellaisena yhteydenottona poliisille, joka ei vielä sisällä hallintokanteluksi katsottavaa viranomaisen menettelyn arvostelua. Kansalaiskirjeistä ei ole säädetty erikseen, mutta vakiintuneen laillisuusvalvontakäytännön mukaan jokaisella on oikeus saada vastaus viranomaiselle osoittamaansa asialliseen kirjeeseen, johon odotetaan vastausta. (Poliisihallitus, 2023, s. 11–12.)

Poliisiyksikön päällikkö vastaa muun laillisuusvalvonnan järjestämisen ohella henkilötietojen käsittelyn valvonnasta. Poliisilla on tietojärjestelmissään paljon sellaisia henkilötietoja, joita on oikeus käyttää vain virka- ja työtehtäviin ja ainoastaan niiden edellyttämässä laajuudessa. Henkilötietoja sisältävien rekistereiden käytön valvontaa suoritetaan esimerkiksi lokiselvityspyynnöillä tai

rekistereiden tietosisältöön tehtävillä laillisuustarkastuksilla. Lisäksi salaisten pakko- ja tiedonhankintakeinojen valvonta on tärkeää, koska niillä puututaan yksilöiden perustuslailla suojattuihin oikeuksiin. Poliisiyksikkö voi ottaa laillisuusvalvonnallisen kysymyksen selvitettäväkseen myös oma-aloitteisesti. Yksi sisäisen laillisuusvalvonnan muodoista on oma-aloitteiset laillisuusvalvonta-asiat, joilla selvitetään viranomaista kohtaan esitettyä arvostelua sekä eri kanavista saatua asiakaspalautetta. (Poliisihallitus, 2023, s. 11, 13.)

4.3 Virkamiehen oikeusasema

Virkamiehen pitää antaa tietoja laillisuusvalvontaa suorittavalle virkamiehelle, kyse on viran hoitoon liittyvästä velvollisuudesta (Poliisihallitus, 2023, s. 17). Ylimpien laillisuusvalvojen oikeudesta saada tietoja säädetään perustuslaissa. Oikeuskanslerilla ja oikeusasiamiehellä on oikeus saada laillisuusvalvontaansa varten tarvitsemansa tiedot niin viranomaisilta kuin muilta julkista tehtävää hoitavilta (PL 111 § 1 mom.). Tietojensaantioikeus ei rajoitu pelkästään viranomaisen pöytäkirjoihin, vaan se kattaa kaikki viranomaisen hallussa olevat laillisuusvalvontaa varten tarvittavat tiedot (HE 1/1998 vp, s. 167).

Ylimmille laillisuusvalvojille annettu selvitys katsotaan virkatehtäväksi, jota koskee yleiset virkavelvollisuudet. Virkamiehen on hoidettava tehtävänsä asianmukaisesti ja viivytyksettä. Viran asianmukaiseen hoitamiseen kuuluu, että annettavat selvitykset ovat paikkansa pitäviä. (Sisäministeriö, 2025, s. 9; VirkamiesL 14 §.) Tätä virkamiehen työntekovelvollisuutta nimitetään virantoimitusvelvollisuudeksi (Koskinen & Kulla, 2019, s. 237). Valtion virkamieslakiin perustuu myös muiden laillisuusvalvontaa suorittavien virkamiesten tietojensaantioikeus. Kanteluasiaa käsiteltäessä virkamiehellä on virkavelvollisuuteen perustuva totuudessa pysymisvelvollisuus. Virkamiehen pitää lisäksi tuoda selvityksessä esiin oma-aloitteisesti kaikki olennainen asiaan liittyvä. (Poliisihallitus, 2023, s. 17.)

Virkamiehellä on lähtökohtaisesti samat perusoikeudet kuin kaikilla muillakin eikä virkamiehen oikeuksia tule rajoittaa pelkästään virkamiesaseman nojalla

(Koskinen & Kulla, 2019, s. 163). Tietojenanto- ja selvittämisvelvollisuuden ohella virkamiehellä on hallintoasian käsittelyssä myös oikeuksia. Tärkein oikeusturvan tae koskee menettelyvelvollisuuksia virkasuhteessa. Virkamieslain mukaisten, virkamiehiä koskevien asioiden käsittely on hallintomenettelyä, jossa noudatetaan hallintolakia. Sekä virkamiehen että viranomaisen menettelyllisten velvollisuuksien ja oikeuksien perusteet määritellään hallintolaissa (Mäenpää, 2023, s. 1380.)

Hallintolain 6 luvussa säädetään asian selvittämisestä ja asianosaisen kuulemisesta. Näiden säädösten mukaisesti etenee myös virkamiehen laillisuusvalvonta-asian selvittäminen. Viranomaisen on tunnettava käsiteltävän asian seikat ja olosuhteet, joiden varassa asia ratkaistaan. Hallintomenettelyssä pyritään aina lainmukaiseen ja tosiasioita vastaavaan eli aineellisesti oikeaan ratkaisuun. (Kulla & Salminen, 2024, s. 249.) Viranomaisen on huolehdittava asian riittävästä ja asianmukaisesta selvittämisestä hankkimalla asian ratkaisemiseksi tarpeelliset tiedot sekä selvitykset (HL 31 § 1 mom.). Viranomaisen katsotaan selvittäneen asiaa riittävästi silloin, kun se on saanut selvityksillään tarpeeksi tietoa asian ratkaisemiseksi. Asianmukainen selvitys liittyy viranomaisen valtaan johtaa menettelyä ja hankkia tarvittaessa selvityksiä asianosaisilta, muilta viranomaisilta ja ulkopuolisilta tahoilta. (Kulla & Salminen, 2024, s. 254.)

Selvittämisvelvollisuuteen kuitenkin sisältyy, että asianosaisen on annettava viranomaiselle tämän vaatimia selvityksiä vain lain siihen velvoittaessa. Tämän takia asianosaisella saattaa olla oikeus oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksista johdettuun itsekriminointisuojaan ja siihen perustuva oikeus vaitioloon. Tämä tarkoittaa, että asianosaisella on oikeus olla tulematta pakotetuksi todistamaan itseään vastaan tai tunnustamaan syyllisyytensä. Itsekriminointisuojoilla on merkitystä varsinkin sanktionluonteisissa hallintoasioissa. (Kulla & Salminen, 2024, s. 258–259.)

Hallintolaissa on useita säännöksiä asian selvittämiskeinoista. Selvittämiskeinoja ovat muun muassa selvityspyyntö ja asianosaisen kuuleminen (Kulla & Salminen, 2024, s. 261; HL 32 §, 34 §). Poliisin laillisuusvalvonnassa

käytetään näitä nimenomaisia selvityskeinoja. Asiaa selvittävä viranomaisen lähettää virkamiehelle selvityspyynnön, johon virkamiehen on annettava vastaus. Hallintoasiassa asianosainen on se, jonka oikeutta, etua tai velvollisuutta asia koskee (HL 11 §). Asianosaiselle on ennen asian ratkaisemista varattava tilaisuus lausua mielipiteensä asiasta ja antaa selityksensä sellaisista vaatimuksista ja selvityksistä, jotka saattavat vaikuttaa asian ratkaisuun (HL 34 § 1 mom.). Kuuleminen on virkamiehen oikeusturvan kannalta tärkeää, jotta hän saa kertoa oman mielipiteensä selvityspyynnön kohteena olevasta asiasta ennen viranomaisen tekemää päätöstä. Selitys on asianomaisen tahdonilmaisu eli hänen kannanottonsa asiaan ja asianosainen voi tukea selitystään myös uusilla selvityksillä (Kulla & Salminen, 2024, s. 297).

Kuulemismenettelyssä viranomaisen on ilmoitettava asianosaiselle kuulemisen tarkoitus sekä selityksen antamisella varattu määräaika. Lisäksi on yksilöitävä, mistä asiassa on kyse ja mistä seikoista selitystä pyydetään. Asianosaiselle on toimitettava kuulemisen kohteensa olevat asiakirjat tai varattava tilaisuus tutustua niihin. (HL 36 §.) Asiakirjat voidaan lähettää jäljennöksinä tai sähköisinä asiakirjoina ilmoituksen mukana. Huomioitavaa on se, että viranomaisen on annettava asianosaiselle tieto myös muusta kuin julkisesta asiakirjasta. Asianosaisjulkisuus ulottuu myös salassa pidettävään aineistoon. (Kulla & Salminen, 2024, s. 303–304.) Asianosaisella on oikeus saada tieto salassa pidettävästä asiakirjasta sekä asiakirjasta, joka ei ole vielä julkinen, jos asiakirja voi tai on voinut vaikuttaa asian käsittelyyn. Asianosaisjulkisuudella on erityisen suuri merkitys juuri kuulemistilanteissa. (Laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta 621/1999, 11 § 1 mom.; Kulla & Salminen, 2024, s. 468–469.)

Poliisimiehen oikeusasemaan sisäisessä laillisuusvalvonnassa vaikuttaa erityisesti kaksi asiaa. Selvityspyyntöön vastatessaan poliisimiehellä on virkavelvollisuuteen perustuva totuudessa pysymisvelvollisuus ja hänen pitää tuoda selvityksessä esiin kaikki olennainen asiaan liittyvä. Toisaalta poliisimies voi joutua totuusvelvollisena kertomaan selvityspyynnössä sellaisia asioita, jotka voisivat käynnistää laillisuusvalvonta-asiasta erillisen rikosprosessin. Tällöin poliisimiehen totuusvelvollisena antamat tiedot voisivat toimia todisteena

häntä vastaan nostetussa rikosprosessissa. Tämä kuitenkin loukkaa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin periaatetta.

Tästä ristiriidasta virkamiehen totuusvelvollisuuden ja syytteenvaaransuojan välillä on kirjoittanut jo melkein 30 vuotta sitten Lauri Lehtimaja, joka toimi tuolloin eduskunnan oikeusasiamiehenä. Ajan kulumisesta huolimatta aihe on edelleen ajankohtainen. Lehtimaja pohtii artikkelissaan muun muassa sitä, minkälaiset tiedot käytännössä voivat johtaa syytteenvaaraan. Usein selvityspyynnöissä ei ole kysymys siitä, mitä on tehty tai jätetty tekemättä. Kyse on siitä, miksi ja millä perusteella näin on tapahtunut. (Lehtimaja, 1988, s. 521.)

Mielenkiintoinen näkökulma on tehdä ero syytteenvaaran ja arvostelunvaaran välillä. Laillisuusvalvonnassa annettu huomautus on vain laillisuusvalvojan arvostelun käsityksen saattaminen virkamiehen tietoon. Lehtimajan mielestä virkamiehen virkavelvollisuuteen kuuluu laillisuusvalvojan positiivinen avustaminen, vaikka lopputuloksena olisi virkamieheen kohdistuva arvostelu. Arvostelunvaaran voidaan katsoa kuuluvan ”luontaishaittana” virkamiehen asemaan. Arvostelunvaara ei siis saisi vapauttaa virkamiestä totuusvelvollisuudesta. Ongelmana on kuitenkin se, ettei virkamieheltä tietoja pyydettyäessä voida selvästi erottaa rikosoikeudellista syytteenvaaraa ei-rikosoikeudellisesta arvostelunvaarasta. Päinvastoin vaaran muoto voi riippua siitä, minkälaisia tietoja virkamies selvityksessään antaa. Tästä johtuu virkamiehen prosessuaalisen aseman epäselvyys. (Lehtimaja, 1988, s. 523, 525.)

Itsekriminointisuoja hallinnollisessa menettelyssä ei oikeuta väärin tietojen antamiseen eli valehtelemiseen. Poliisimiehelle ammattieettiset ja virkamiesoikeudelliset syyt puoltavat erittäin kielteistä suhtautumista valehtelemiseen. Näin ollen väärin tietojen antamista laillisuusvalvontamenettelyssä ei voida pitää sallittuna. Poliisimies ei ole velvollinen etsimään virkatoimiensa suorittamisesta virheitä, mutta hänellä on velvollisuus antaa virkatoimen yleisistä puitteista ja olosuhteista totuudenmukaiset tiedot. (Tapanila, 2019, s. 143.)

4.4 Laillisuusvalvonnan suhde muihin menettelyihin

Virkamiehen oikeusturvan kannalta on tärkeää, että sisäisessä laillisuusvalvonnassa selvittävänä oleva asia saatetaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa erikseen säädettyyn menettelyyn. Mikäli tulee ilmi, että asiassa on syytä epäillä rikosta, asia on siirrettävä rikosasian esitutkintaan. Toinen vaihtoehtoinen menettely on virkamiesoikeudellinen arviointi. Työnantajan selvittäviksi sen sijaan kuuluvat työyhteisöön liittyvät väitteet syrjinnästä, kiusaamisesta, häirinnästä tai muusta epäasiallisesta käytöksestä. (Sisäministeriö, 2025, s. 9–10.) Jos kantelun kohteena oleva teko luonteensa tai vakavuutensa perusteella antaa aihetta ryhtyä toimenpiteisiin muussa laissa säädetyn menettelyn käynnistämiseksi, hallintokantelun käsittely raukeaa (HL 53 c §).

Sisäisessä laillisuusvalvonnassa voi tulla esille seikkoja, jotka johtavat virkamiesoikeudellisten toimenpiteiden harkintaan. Virkamiehelle, joka toimii vastoin virkavelvollisuuksiaan tai laiminlyö niitä, voidaan antaa kirjallinen varoitus (VirkamiesL 24 §). Vakavampana seurauksena virkamies voidaan irtisanoa virkamiehestä johtuvista erityisen painavista syistä. Virkamiehen virkasuhde voidaan myös purkaa, jos virkamies törkeästi rikkoo tai laiminlyö virkavelvollisuuksiaan. (VirkamiesL 25 §, 33 §.) Varoitus kohdistuu yleensä sellaiseen moitittavaan toimintaan, jonka vakavuus ei riitä irtisanomiseen. Varoituskynnys yleensä täyttyy tilanteissa, joissa virkamies toimii vastoin virkavelvollisuuksiaan tai laiminlyö niitä ja työnantajalla on esittää rikkomuksesta riittävä selvitys. Varoituksesta ei kuitenkaan tehdä merkintää nimikirjaan. (Koskinen & Kulla, 2019, s. 338–339.) Virkamiesoikeudellinen varoitus on työnjohdollinen toimi. Se ei ole rangaistuksen luonteinen, koska sillä ei pyritä rankaisemaan moitittavasti toiminutta virkamiestä. (Kulla & Salminen, 2024, s. 101–102, 402.)

Laillisuusvalvonta-asia on siirrettävä toimivaltaiselle viranomaiselle esitutkintakynnyksen arvioimiseksi, jos laillisuusvalvonta-asiassa esitetään väite rikoksen tapahtumisesta ja väitetty tapahtumainkulku on mahdollinen tai asiassa on muuten syytä epäillä rikosta. Poliisimiesten osalta asiassa menetellään poliisirikostutkinnasta annetun ohjeen mukaisesti. Poliisia kohtaan tunnetun yleisen luottamuksen turvaamiseksi esitutkintakynnys on matala. Jos asia siirretään

esitutkintaan, vireillä olevan laillisuusvalvonta-asian käsittely raukeaa. Asiaa ei saa selvittää enää hallinnollisesti, jotta ei vaaranneta mahdollisen epäillyn itsekriminointisuoja. Esitutkintaan siirretyssä laillisuusvalvonta-asiassa voidaan tehdä päätös, että esitutkintaa ei käynnistetä tai asian tutkinta päätetään muulla perusteella. Tällöin asian käsittelyä on mahdollista jatkaa, jos siihen katsotaan olevan aihetta. (Poliisihallitus, 2023, s. 16.)

Esitutkintaa johtaa syyttäjä, jos poliisimiehen epäillään tehneen rikoksen virkatehtävän suorittamisen yhteydessä (Esitutkintalaki 805/2011, 2 luku 4 § 1 mom.). Valtakunnansyyttäjä määrää epäillyn rikoksen esitutkintaa johtavan syyttäjän, mutta poliisirikostutkinnan valmistuttua syyteharkinnan suorittaa ja syytettä ajaa muu kuin tutkinnanjohtajana toiminut syyttäjä. Poliisirikokset tutkitaan valtakunnansyyttäjän toimiston poliisirikostiimissä, jossa työskentelee tehtävään komennettuja poliisimiehiä tutkijoina. Tutkinnanjohtajana toimiva syyttäjä päättää esitutkinnan toimittamisesta tai sen toimittamatta jättämisestä. Hän johtaa ja ohjeistaa tutkintaa sekä määrää myös esitutkinnan päättämisestä. (Poliisihallitus, 2022, s. 3.)

5 ITSEKRIMINOINTISUOJA JA HYÖDYNTÄMISKIELTO

5.1 Itsekriminointisuojusta yleisesti

Itsekriminointisuoja tarkoittaa sitä, että henkilöllä on oikeus vaieta ja olla myötävaikuttamatta itseensä kohdistuvan rikosepäilyn selvittämiseen. Itsekriminointisuojusta (nemo tenetur se ipsum accusare -periaate) käytetään myös nimitystä myötävaikuttamattomuusperiaate. Rikoksesta epäillyllä ja syytetyllä on oikeus vaieta, pysyä halutessaan passiivisena koko prosessin ajan eikä hänellä ole velvollisuutta pysyä totuudessa. Myös rikosprosessissa kuultavalla todistajalla ja asianomistajalla on oikeus vaieta seikasta, joka saattaisi hänet tai lähisukulaisensa syytteen vaaraan. (Vuorenpää ym., 2021, s. 66.)

Itsekriminointisuoja ei kuitenkaan estetä asianomaista henkilöä antamasta itsensä kannalta haitallisia lausuntoja rikosprosessissa tai muussa viranomaismenettelyssä. Periaatteen tarkoituksena on ehkäistä viranomaisesta hankkimasta todisteita henkilöön kohdistuvaa pakkoa tai painostusta käyttämällä. Itsekriminoinnin loukkaus voi tapahtua kolmella eri tavalla. Itsekriminointisuoja loukkaa se, jos henkilön joutuminen todistamaan on tapahtunut pakkokeinojen avulla. Loukkaus tapahtuu myös silloin, jos henkilö on joutunut fyysisen tai psyykkisen pakottamisen kohteeksi, esimerkiksi kiduttamisen kohteeksi. Kolmas peruste loukkaukselle on, jos viranomaiset ovat hankkineet todisteet harhauttamalla. Tällainen tilanne voi olla käsillä silloin, kun kertomus on annettu virheellisessä prosessiasemassa. Jos kertomus annetaan todistajana valan velvoittamana, vaikka kuultavan oikeaa asemaa olisi ollut syytä pitää epäiltynä, viranomaisen toiminta voidaan katsoa harhauttamiseksi. (Pellonpää ym., 2018, s. 683.)

Itsekriminointisuoja ei koske pelkästään niitä tietoja, jotka suoraan osoittavat henkilön syyllisyyden. Se koskee myös muita epäasiallisin keinoin hankittuja tietoja, joita voidaan käyttää syytetyn vahingoksi todistelemalla niillä kertomuksen muuttumista, ristiriitaisuutta taikka hänen yleistä epäluotettavuuttaan. Yleisesti itsekriminointisuojan katsotaan suojaavan epäiltyä tunnustukseen painostamiselta. Itsekriminointisuoja on otettava huomioon myös silloin, kun henkilö antaa sanktion uhalla tietoja muussa viranomaismenettelyssä ja tietoja käytetään myöhemmin häntä vastaan rikosprosessissa. Itsekriminointisuoja onkin prosessilajien väliset rajat ylittävä yksilön autonomiaa ja ihmisarvoa suojaava periaate. (Pellonpää ym., 2018, s. 683–684.) Sillä on näin ollen merkitystä myös hallintoasioissa, silloin kun on olemassa välitön liityntä mahdolliseen myöhempään rikosprosessiin (Kulla & Salminen, 2024, s. 259).

Kansainvälisellä tasolla itsekriminointisuojusta säädetään kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevassa kansainvälisessä yleissopimuksessa eli KP-sopimuksessa (8/1976). KP-sopimuksen 14 artiklan 3 g kohdan mukaan jokaisella on oikeus olla tulematta pakotetuksi todistamaan itseään vastaan tai tunnustamaan syyllisyytensä. Itsekriminointisuoja on johdettavissa myös Euroopan ihmisoikeussopimuksesta, vaikka sitä ei suoraan säädökseen ole

kirjoitettu. (Pellonpää ym., 2018, s. 683; Vuorenpää, 2023, s. 158.) Ihmisoikeussopimuksen mukaan jokaisella on oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin (EIS 6 art. 1 k.). Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen soveltamiskäytännön mukaan oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kuuluu myös oikeus olla edistämättä oman syyllisyyden selvittämistä. Tämän itsekriminointikiellon perusteella epäilty tai syytetty ei ole velvollinen aktiivisesti myötävaikuttamaan oman syyllisyytensä selvittämiseen. Itsekriminointisuojaan katsotaan kuuluvan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin piiriin erityisesti syyttömyysolettaman kautta. (Fredman ym., 2025, s. 68, 353; EIS 6 art. 2 k; Tarkka, 2016, s. 492.)

Suomen oikeusjärjestelmään itsekriminointisuoja tulee sovellettavaksi perustuslain oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksen kautta (PL 21 § 2 mom.). Säännös koskee lainkäyttö- ja hallintomenettelyn oikeussuojatakeita. Niihin kuuluvat Euroopan ihmisoikeussopimuksessa ja KP-sopimuksessa erityisesti rikoksesta syytetylle taatut oikeudet. Näitä ovat muun muassa oikeus tulla pidetyksi syyttömänä, kunnes syyllisyys on laillisesti näytetty toteen ja oikeus olla todistamatta itseään vastaan. (HE 309/1993 vp, s. 74.)

Kansallisesti itsekriminointisuojaan merkitys korostuu rikosoikeudessa. Rikoksen esitutkinnasta säädetään esitutkintalaissa, jonka mukaan rikoksesta epäiltyä on kohdeltava esitutkinnassa syyttömänä (Esitutkintalaki 1 luku 1 §, 4 luku 2 §). Syytetyn oikeus olla todistamatta itseään vastaan on tunnustettu ihmisoikeus- ja prosessioikeusperiaate. Esitutkintalakiin se on kirjoitettu siten, että epäillyllä on oikeus olla myötävaikuttamatta sen rikoksen selvittämiseen, josta häntä epäillään. (Esitutkintalaki 4 luku 3 §; Vuorenpää ym., 2021, s. 867.) Kuultavan oikeutta itsekriminointisuojaan korostaa se, että epäillylle on ennen kuulustelua ilmoitettava oikeudesta vaieta ja olla myötävaikuttamatta rikoksensa selvittämiseen (Esitutkintalaki 7 luku 10 § 2 mom.). Myös esitutkintalain uudistamiseen liittyvässä hallituksen esityksessä on mainittu, että itsekriminointiin velvoittava kielto on kansainvälisesti tunnustettu periaate. Se ilmenee KP-sopimuksen 14 artiklan 3 kappaleen g kohdasta ja katsotaan kuuluvan myös EIS:n edellyttämään oikeudenmukaisen oikeudenkäyntiin liittyvän 6 artiklan 2 kohdan mukaisen syyttömyysolettaman kautta. (HE 222/2010 vp, s. 192.)

Rikosprosessin puolella rikoksesta epäillyn kohdalla itsekriminointisuoja tulee siis selkeästi esille lain tasoisena säännöksenä. Itsekriminointisuoja toteutuu esitutkinnassa myös todistajana kuultavan henkilön osalta. Todistajan on totuudenmukaisesti ja mitään salaamatta ilmaistava, mitä hän tutkittavasta asiasta tietää. Jos hän kuitenkin olisi tutkittavaa rikosta koskevassa oikeudenkäynnissä oikeudenkäymiskaaren nojalla oikeutettu tai velvollinen kieltäytymään todistamasta, on tällainen henkilö oikeutettu tai velvollinen siihen jo esitutkinnassakin. (Esitutkintalaki 7 luku 8 §.) Oikeudenkäymiskaari on laki, jota sovelletaan oikeudenkäyntiin yleisissä tuomioistuimissa (Oikeudenkäymiskaari 4/1734, 1 luku 1 §). Sen mukaan jokaisella on oikeus kieltäytyä todistamasta siltä osin kuin todistaminen saattaisi hänet tai hänen lähiomaisensa syytteen vaaraan tai myötävaikuttaisi hänen tai lähiomaisen syyllisyyden selvittämiseen (Oikeudenkäymiskaari 17 luku 18 § 1 mom.).

Esitutkintalain ja oikeudenkäymiskaaren säännöksiä itsekriminointisuojusta ei voida suoraan soveltaa hallinnolliseen menettelyyn. Esitutkintalain itsekriminointisuoja koskevan säännöksen perusteluissa on kuitenkin mainittu oikeuden olla myötävaikuttamatta liittyvän myös muihin menettelyihin. Huomioon ei voida ottaa epäillyn muissa yhteyksissä myötävaikutusvelvollisuuden tai mahdollisesti totuudessa pysymisvelvollisuuden perusteella antamia kertomuksia. (HE 222/2010 vp, s. 193.)

5.2 Itsekriminointisuoja rikosprosessin ulkopuolella

Poliisin sisäinen laillisuusvalvonta on hallinnollista menettelyä, johon ei voida soveltaa rikosprosessiin kuuluvia säädöksiä. Sen vuoksi itsekriminointisuojan soveltamista laillisuusvalvontaan on tarkasteltava rikosprosessin ulkopuolisena oikeustakeena. Oikeusperiaatteena itsekriminointisuoja pohjautuu kansallisesti perustuslakiin, kuten edellä on tullut ilmi. Sen soveltaminen hallintoprosessiin määräytyy kuitenkin pitkälti Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS), Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) ja Suomen korkeimman oikeuden oikeuskäytännön kautta. (Tarkka, 2016, s. 494.) EIT on antanut monia ratkaisuja itsekriminointisuojaan liittyen. EIT:n linjaukset ovatkin aiheuttaneet

Suomessa merkittävän muutoksen kansallisten tuomioistuimien suhtautumiseen pakkotäytäntöpanomenettelyssä saatujen tietojen hyödyntämiseen rikosprosessissa (Pellonpää ym., 2018, s. 691).

Suomalaisessa oikeuskäytännössä itsekriminointisuojaan ulottuvuuteen vaikutti merkittävästi vuonna 2009 annettu korkeimman oikeuden ratkaisu KKO:2009:80. Se muutti itsekriminointisuoja koskevaa oikeustilaa siten, että itsekriminointisuojaan vaikutus ulottuu rikosprosessin kanssa samanaikaisesti vireillä oleviin muihin menettelyihin. Ratkaisua voidaan pitää rajana itsekriminointisuojaan tulkinnasta suomalaisessa oikeuskäytännössä. (Vuorenpää, 2020, s. 93–94.) Aikaisemmin oikeuskäytännössä noudatettu tulkinta itsekriminointisuojaan ilmeni muun muassa ratkaisusta, jossa kommandiittiyhtiön vastuunalainen yhtiömies oli tuomittu rangaistukseen törkeästä velallisen epärehellisydestä. A oli salannut henkilökohtaisessa konkurssissaan sellaisia varoja, jotka hän oli saanut syyllistyessään tämän rikoksen avunantoon. A:lla ei katsottu olevan varojen alkuperästä huolimatta oikeutta jättää ilmoittamatta niitä konkurssimenettelyssään ja hänet tuomittiin myös törkeästä velallisen petoksesta. (KKO:2002:122.)

Korkein oikeus katsoi tässä vuoden 2002 ratkaisussaan, että itsekriminointisuoja ei antanut A:lle oikeutta salata konkurssimenettelyssä varoja, joilla oli yhteys konkurssin kanssa samanaikaisesti A:ta vastaan käynnissä olevaan rikosprosessiin. KKO perusteli tuomiotaan itsekriminointisuojaan osalta sillä, että A:n tietojenantovelvollisuus konkurssimenettelyssä ei sellaisenaan liity mihinkään rikosasiaan tai selvityksen hankkimiseen mahdollisesta rikoksesta eikä velallinen tietoja antaessaan ole rikoksesta epäillyn asemassa. (Vuorenpää, 2020, s. 93; KKO:2002:122, kohta Perustelut.)

KKO:n linjanmuutokseen vaikutti keskeisesti Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tapaus *Marttinen v. Suomi* (21.4.2009). Ratkaisussaan EIT totesi ulosottoselvityksen ja esitutkinnan koskevan samoja tosiseikkoja. Valittaja ei siis voinut poissulkea mahdollisuutta, että hänen antamia tietoja voitaisiin käyttää häntä vastaan myöhemmässä oikeudenkäynnissä velallisen petoksesta. Ulosottomiehen tietoja koskeva salassapitovelvollisuus ei ollut riittävä suoja

itsekriminointisuojaan kannalta. Lisäksi valittajaa kohtaan oli käytetty pakkoa uhkasakon muodossa ja tällä tavalla itsekriminointisuoja oli hävitetty olennaisilta osin. EIT katsoi, että valittajan EIS 6 artiklan 1 kohdassa taattua vaikeusosoikeutta ja itsekriminointisuojaa oli loukattu. (Pellonpää ym., 2018, s. 691.)

Tapauksen *Marttinen v. Suomi* (21.4.2009) jälkeen korkein oikeus purki tuomiolla KKO:2009:80 aiemmin antamansa ratkaisun KKO:2009:27. Kyseinen ratkaisu koski tilannetta, jossa A oli jättänyt konkurssissa pesäluettelo vanhoessaan ilmoittamatta omaisuuttaan sillä perusteella, että näin menetellessään hän olisi myötävaikuttanut oman syyllisyytensä selvittämiseen. A tuomittiin ratkaisulla KKO:2009:27 vankeusrangaistukseen törkeästä velallisen petoksesta. A:lla ei ollut oikeutta kieltäytyä antamasta tietoja pesäluettelo vahvistaessaan sillä perusteella, että hän olisi mainittuja tietoja antamalla joutunut myötävaikuttamaan oman syyllisyytensä selvittämiseen (KKO:2009:27, kohta 22).

Ratkaisussa KKO:2009:80 A vaati tuomion purkamista, koska siinä oli rikottu EIS 6 artiklan turvaamaa itsekriminointisuojaa. Korkein oikeus perusteli ratkaisuaan uudella tulkinnalla, joka perustui muun muassa *Marttinen v. Suomi* (21.4.2009) tapauksen ratkaisuun. KKO katsoi, että konkurssissa annettaviksi vaaditut tiedot olivat yhteydessä samanaikaisesti vireillä olevaan rikosasiaan. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntö huomioiden henkilöllä oli pesäluettelo vanhoessaan oikeus olla ilmoittamatta omaisuudestaan itsekriminointisuojaan perusteella. (KKO:2009:80, kohta 34–38.) Aikaisempi tuomio, jossa omaksuttu tulkinta itsekriminointisuojaan sisällöstä oli ristiriidassa EIS 6 artiklan kanssa, purettiin ja syyte hylättiin.

Aikaisempaan verrattuna keskeinen muutos liittyi siihen, että ratkaisun jälkeen itsekriminointisuoja ei ole voimassa pelkästään henkilön kuulemisessa epäiltynä tai syytettynä rikosasiassa. Ratkaisun perusteella suoja voi ulottaa vaikutuksensa myös mainitun rikosprosessin kanssa samanaikaisesti vireillä oleviin muihin menettelyihin. (Vuorenperä, 2020, s. 94–95.) Ratkaisusta on johdettu itsekriminointisuojaan ulottumisen edellytykset vireillä olevan rikosprosessin

ulkopuolelle. Kriteerit, joiden pitää täytyä, ovat samanaikaisuusvaatimus, yhteysvaatimus, relevanttiusvaatimus, palomuurin puuttuminen ja pakko. (Vuorenpää, 2020, s. 96.)

Samanaikaisuusvaatimuksen täytyminen edellyttää, että henkilöön kohdistuvalla rikosepäilyllä ja hänen kuulemisellaan muussa menettelyssä on riittävä ajallinen yhteys. Vaatimus täyttyy luonnollisesti niissä tilanteissa, joissa henkilön kuuleminen muussa menettelyssä tapahtuu sen jälkeen, kun henkilöstä on tullut rikosprosessissa rikoksesta syytetty. Itsekriminointisuoja on voimassa ainakin siitä hetkestä lähtien, kun henkilö on esitutkinnassa määritelty rikoksesta epäilyksi. (Vuorenpää, 2020, s. 96.)

Vuorenpää (2020, s. 104) tuo esiin myös näkökulman, jonka mukaan itsekriminointisuoja ei tosiasiallisesti saisi sijoittua samanaikaisuuskriteeriin. Itsekriminointisuoja loukkaisi myös se, että esitutkinta aloitetaan heti siviilikuulemisen jälkeen ja nimenomaisesti siviilikuulemisessa annettujen tietojen perusteella. Vuorenpään mukaan väite on perusteltu, sillä ilman muuta on itsekriminointisuoja, jos kuultava on ennen esitutkinnan aloittamista joutunut sanktiouhkaisesta antamaan tietoja, joiden perusteella esitutkinta on myöhemmin aloitettu. Vuorenpää ei kuitenkaan katso tämän olevan suositeltavaa, koska se saattaisi laajentaa itsekriminointisuojan ulottuvuutta liikaa ja jopa estäisi sanktiouhkaisten siviilikuulemisten käyttämisen. Kuultavan olisi liian helppo kieltäytyä vastaamasta vetoamalla itsekriminointisuojaan sillä perusteella, että vastaamalla johonkin kysymykseen, esitutkinta häntä vastaan aloitettaisiin saman tien.

Tapauksessa J.B. v. Sveitsi (3.5.2001) oli kysymys veropetosasiasta, jossa tuomioistuin määräsi valittajalle kurinpidollisen sakon, koska valittaja ei toimitanut vaadittuja asiakirjoja. Valittaja riitautti sakot ja EIT rinnasti asian rikossyytteen ja käsitteli väitteen itsekriminointisuojan loukkauksesta. EIT katsoi, että valittaja ei voinut poissulkea sitä mahdollisuutta, että luovuttaessaan asiakirjat hän olisi samalla antanut tietoja, jotka asettaisivat hänet alttiiksi veronkiertosyytteelle. EIT totesi menettelyn loukanneen EIS 6 artiklan 1 kohtaa. Huomioitavaa ratkaisussa on, että siinä ei ollut vireillä eikä edes välittömässä näköpiirissä mitään valittajaan kohdistuvaa rikostutkintaa. Riittävänä

perusteena itsekriminointisuojaan soveltamiselle pidettiin, että tietoja antaessaan valittaja olisi mahdollisesti voinut tulla ilmaisseeksi sellaista, joka olisi myöhemmin voinut johtaa rikossyytteen nostamiseen. Pelkkä rikossyytteen potentiaalinen uhka riitti suojaamaan verovelvollista. (Tapanila, 2010, s. 568.) Ratkaisun perusteella itsekriminoinnin edellytyksenä oleva samanaikaisuusvaatimuksen kriteeri ei ole ehdoton. Itsekriminointisuoja ei edellytä henkilön olevan epäiltynä tai syytettynä rikoksesta, vaan se voi tulla sovellettavaksi jo ennen esitutkintaa (Tapanila, 2010, s. 583).

Yhteysvaatimuksen kriteeri liittyy rikosepäilyyn ja sanktiouhan alaisuudessa annettujen tietojen keskinäiseen liityntään. Muussa menettelyssä annetulla lausumalla pitää olla riittävän kiinteä yhteys rikosprosessissa käsiteltävään asiaan. Tätä riittävää yhteyttä on vaikea määritellä yleisellä tasolla, koska tilanteet ja tapaukset ovat aina yksilöllisiä. Edellä mainitussa KKO:n ratkaisussa todetaankin, että yhteysvaatimuksen täyttymistä on arvioitava syytetyn näkökulmasta. Yhteykskriteeri täyttyy jo sillä, että syytetty ei ole voinut sulkea pois sitä mahdollisuutta, että hänen antamansa tiedot saattavat liittyä vireillä olevaan rikosasiaan. Objektivisesti katsottuna yhteysvaatimus täyttyy, kun sanktiouhainen kuuleminen ja rikosepäily koskevat samoja oikeustositseikkoja. (Vuorenpää, 2020, s. 96–97; KKO 2009:80, kohta 17.)

Relevanttiusvaatimuksessa kysymys on siitä, miten merkityksellisiä sanktiouhan alaisuudessa annetut tiedot ovat vireillä olevassa rikosasiassa. Mikäli tiedoilla ei ole mitään merkitystä rikosprosessissa arvioitavan syyllisyyskysymyksen kannalta, niin tällaisia tietoja itsekriminointisuoja ei koske. Vaatimus täyttyy silloin, kun epäiltynä oleva henkilö joutuu sanktiouhan alaisuudessa antamaan sellaisia rikosjuttuun liittyviä tietoja, joilla voi olla rikosasiassa haitallista merkitystä hänelle itselleen. KKO:n mukaan niin relevanttius- kuin yhteysvaatimusta on arvioitava subjektiivisesta näkökulmasta. Vaatimusten täyttymistä on kuitenkin voitava arvioida myös objektiivisesti, ettei itsekriminointisuojaan soveltamista uloteta liian laajaksi. (Vuorenpää, 2020, s. 97–98.)

Itsekriminointisuoja ei kuitenkaan edellytä, että annetuilla tiedoilla olisi keskeinen merkitys rikosasian todisteena eikä edes sitä, että niillä olisi varmuudella

merkitystä langettavana näyttönä. Riittävää on, että tietojen käyttämistä langettavana näyttönä ei voida poissulkea. Tämän arvioinnissa tulee asettua tietoja antavan henkilön asemaan ja tarkastella hänen näkökulmastaan, millä todennäköisyydellä hän on tämän mieltänyt tietoja voitavan käyttää myöhemmin rikosoikeudenkäynnissä. (Tapanila, 2010, s. 583.)

Palomuurilla tarkoitetaan tässä yhteydessä lainsäädäntöön sisältyviä oikeussuojatakeita siitä, ettei muussa menettelyssä sanktiouhalla annettuja tietoja voida käyttää rikosprosessissa kuultavaa vastaan (Vuorenpää, 2020, s. 98). Esimerkiksi ulosottomenettelyssä saatuja tietynlaisia tietoja ei voida käyttää todisteena rikosasian käsittelyssä. Ulosottomies ei saa luovuttaa tietoa, joka on saatu velalliselta ja tiedon perusteella velallinen on saattanut syyllistyä muuhun kuin ulosottomenettelyssä tehtyyn rikokseen ja tiedon luovuttaminen saattaisi hänet syytteen vaaraan (Ulosottokaari 705/2007, 3 luku 73 § 1 mom. 2.). Mikäli lainsäädännössä on tällainen salassapitosäännös, silloin ei voida vedota itsekriminointisuojaan sillä perusteella, että tietoja voitaisiin myöhemmin käyttää syytteen toteennäyttämiseksi (Tapanila, 2010, s. 583).

Käytännössä palomuurina toimivana oikeussuojatakeena voi olla lainsäädännön hyödyntämiskieltosäännös, joka estää annettujen tietojen hyödyntämisen rikosprosessissa. Palomuuuri puuttuu niissä tapauksissa, joissa tällaisia oikeussuojatakeita ei ole olemassa. Silloin itsekriminointisuoja voi ulottua myös varsinaisen rikosprosessimenettelyn ulkopuolella tapahtuvaan kuulemiseen. (Vuorenpää, 2020, s. 98.)

Pakkoon liittyvä edellytys tarkoittaa sitä, että itsekriminointisuojan syntyminen vaatii epäillyn kuulemisen tehostamista jonkinlaisilla sanktioilla. Itsekriminointisuoja ei siis koske epäillyn vapaaehtoista toimintaa. Tyypillisesti pakon edellytys täyttyy tilanteissa, kun tietojen antaminen on tapahtunut painostusvankeuden tai sanktioidun totuusvelvollisuuden uhallalla. (Vuorenpää, 2020, s. 98–99.) Itsekriminointisuojan saaminen edellyttää sitä, että epäillyn odotetaan edistävän oman syyllisyytensä selvittämistä aktiivisella toiminnalla. Pelkästään viran puolesta hankittua selvitystä itsekriminointisuoja ei voi kattaa, ellei asianosaista itseään ole sen aktiiviseen tuottamiseen tai antamiseen velvoitettu.

Edellytykset itsekriminointisuojaan soveltumiselle ovat siis ajallinen ja asiallinen yhteys rikos- tai sanktioasiaan, palomuurin puuttuminen ja pakko. Näiden kaikkien edellytysten täytyessä henkilöä pidetään syytettynä itsekriminointisuojaan tarkoittamassa mielessä henkilön prosessuaalisesti asemasta riippumatta ja tällöin itsekriminointisuoja tulee sovellettavaksi. (Tarkka, 2016, s. 499.)

Ennen itsekriminointisuojaan ulottuvuuteen olennaisesti vaikuttavaa ratkaisua (KKO:2009:80) oli laillisuusvalvoja saanut ratkaistavakseen poliisimiehen oikeusturvan toteutumiseen liittyvän tapauksen. Apulaisoikeusasiamiehen sijaisen ratkaisussa otettiin kantaa itsekriminointisuojaan suhteesta virkamiesoikeudellisiin kysymyksiin. Ratkaisussa todettiin, että itsekriminointisuoja rajoittaa virkamiehen velvollisuuksia myös esimiehiin nähden. Tapauksessa oli kysymys epäiltyyn poliisirikokseen liittyvästä kuulemistilaisuudesta, jonka oikeudellinen luonne oli selvityksen perusteella ollut ainakin osittain virkamiesoikeudellinen. (HE 222/2010 vp, s. 193.)

Tapauksessa apulaispoliisipäällikkö oli määrännyt epäiltyyn virkarikokseen liittyen kaksi poliisimiestä kuultavaksi tapahtumista. Kuulemisten perusteella apulaispoliisipäällikkö määräsi, että asiasta kirjataan rikosilmoitus. Ongelma syntyi siitä, että rikoksesta syylliseksi epäillyllä ei ole velvollisuutta edistää rikoksensa selvittämistä eikä hänellä ole totuudessa pysymisvelvollisuutta, mutta poliisimiehellä on selvityksiä antaessaan ollut lähtökohtainen velvollisuus pysyä totuudessa. Itsekriminointisuoja kuitenkin rajoittaa virkamiehen velvollisuuksia myös esimiehiin nähden. Poliisimiehen kirjallisen selvityksen käyttäminen oikeudenkäynnissä olisi apulaisoikeusasiamiehen mielestä ollut itsekriminointisuojaan kannalta hyvin ongelmallista. (Eduskunnan oikeusasiamies, 2008, kohta 3.2.4 Itsekriminointisuojusta.)

5.3 Todisteen hyödyntämiskielto

Suomalaisessa oikeuskäytännössä on jo varhain omaksuttu vapaan todistelun periaate. Vapaa todistusteoria tarkoittaa vapaata todistelua ja vapaata todisteiden hankintaa. Vapaassa todistelussa asianosaisella on oikeus esittää

haluamansa näyttö tuomioistuimelle ja vapaalla todisteiden hankinnalla tarkoitetaan sitä, että tuomioistuin vapaasti määrittelee esitetyn näytön todistusvoiman. Vapaa harkinta ei kuitenkaan merkitse mielivaltaa, vaan tuomioistuimen pitää harkita näyttöä perusteellisesti ja tasapuolisesti. (Helenius & Linna, 2024, s. 508; Oikeudenkäymiskaari 17 luku 1 §.)

Vapaa todistusteoria perustuu lähtökohdalle, että tuomioistuimelle voidaan esittää kaikki näyttö ja tuomioistuin osaa antaa esitetylle näytölle sille kuuluvan todistusvoiman. Lähtökohtaisesti mitään näyttöä ei tarvitse kieltää eikä evätä, vaikka niihin sisältyisi salassa pidettävää tietoa. Sellainen tieto suojataan ja todistetta voidaan muilta osin käyttää näyttönä. Kyse on eri suuntaan vaikuttavien intressien välisestä tasapainosta. (Helenius & Linna, 2024, s. 509.)

Todisteiden vapaa hyödynnettävyys kuuluu vapaaseen todistusteoriaan. Hyödynnettävyyttä on kuitenkin rajoitettu tietyillä poikkeuksilla, muun muassa todistajan vaitiolo-oikeutta ja -velvollisuutta koskevilla säännöksillä sekä todisteiden hyödyntämiskielloilla. Hyödyntämiskiellot perustuvat perus- ja ihmisoikeuksien toteuttamiseen. (Helenius & Linna, 2024, s. 509.) Vapaan todistelun poikkeuksilla viitataan useimmiten juuri todistamis- ja todisteiden hyödyntämiskieltosäätelyyn. Todisteen hyödyntämiskiellon tarkoitetaan nimensä mukaisesti kieltoa hyödyntää todistetta tuomiossa. (Vuorenpää, 2020, s. 20.)

Itsekriminointisuojaan perustuva oikeus kieltäytyä todistamasta perustuu säännökseen, jonka mukaan jokaisella on oikeus kieltäytyä todistamasta siltä osin kuin todistaminen saattaisi hänet tai hänen lähiomaisensa syytteen vaaraan tai myötävaikuttaisi syyllisyyden selvittämiseen (Oikeudenkäymiskaari 17 luku 18 § 1 mom.; Vuorenpää, 2020, s. 22). Todiste saattaa siis olla hankittu sellaisella tavalla, jota ei voida pitää hyväksyttävänä. Kieltoa käyttää tällaisella tavalla hankittua todistetta kutsutaan hyödyntämiskielloksi. Se voi koskea niin henkilö- kuin reaalityodisteitakin. Asiaa käsittelevä tuomioistuin päättää viime kädessä hyödyntämiskiellosta. Lähtökohtana on, että tuomioistuimen tulee ottaa hyödyntämiskiello huomioon viran puolesta, mutta siihen voidaan myös vedota. Toki syyttäjänkin voi nostaa esiin mahdollisen hyödyntämiskiellon niin itse nimeämiensä kuin muidenkin tahojen nimeämien todisteiden osalta. Mikäli

tuomioistuin asettaa todisteen hyödyntämiskieltoon, kyseistä todistetta ei sisällytetä oikeudenkäyntiaineistoon. (Helenius & Linna, 2024, s. 544.)

Hyödyntämiskiellon perusteista säädetään oikeudenkäymiskaassa. Sen mukaan todisteena ei saa hyödyntää todistetta, joka on hankittu kiduttamalla, itsekriminointisuojaan vastaisesti, muussa menettelyssä kuin esitutkinnassa tai rikosasian oikeudenkäynnissä pakkokeinon käyttämisen uhalla tai muutoin vastoin hänen tahtoaan, jos henkilö on samaan aikaan ollut epäiltynä tai vastaajana rikosasiassa. Todisteena ei saa hyödyntää myöskään lainvastaisesti hankittua todistetta, jos todisteen käyttäminen vaarantaa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin. (Oikeudenkäymiskaari 17 luku 25 §; Helenius & Linna, 2024, s. 545.) Rikosasiassa tuomioistuin ei saa hyödyntää sellaista todistetta, joka on hankittu itsekriminointisuojaan kuuluvan vaitiolo-oikeuden vastaisesti esitutkinnassa tai rikosoikeudenkäynnissä. (Helenius & Linna, 2024, s. 545; Rautio ym., 2020, s. 186.)

Hyödyntämiskielloa koskevassa säännöksessä jätetään tuomioistuimille harkinnanvaraa hyödyntämiskiellon soveltamiselle. Tuomioistuin saa hyödyntää myös lainvastaisesti hankittua todistetta, jollei hyödyntäminen vaaranna oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista ottaen huomioon asian laatu, todisteen hankkimistapaan liittyvän oikeudenloukkauksen vakavuus, hankkimistavan merkitys todisteen luotettavuudelle, todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannalta ja muut olosuhteet (Oikeudenkäymiskaari 17 luku 25 § 3 mom.).

Tällä haetaan tasapainoa kahden intressin välillä: todisteen hankkimistavan tulee olla lainmukainen ja toisaalta vapaan todistusteorian mukaisesti oikeudenkäynnissä tulisi olla käytettävissä saatavilla oleva näyttö. Säännös soveltuu niin riita- kuin rikosasioihin. Kyseessä on hyvin kokonaisvaltainen harkinta rikoksen vakavuuden, todisteen merkityksen asian ratkaisun kannalta ja todisteen hankkimistapaan liittyvän oikeudenloukkauksen välillä. Keskeisimpänä kriteerinä hyödyntämiskiellon asettamiseksi voidaan pitää todisteen hankkimistapaan liittyvän oikeudenloukkauksen vakavuutta. (HE 46/2014 vp, s. 29; Helenius & Linna, 2024, s. 546–547; Vuorenpää, 2020, s. 121.)

Kuultavan oikeudesta itsekriminointisuojaan pitää ilmoittaa. Perinteisesti itsekriminointisuoja sovelletaan rikosprosessiketjussa eli esitutkinnassa, syyteharkinnassa ja oikeudenkäynnissä. Rikosprosessissa on selvää, että rikoksesta epäiltyä ei voida mitenkään painostaa oman syyllisyytensä selvittämiseen. Ilmoittamisen vaatimus käy ilmi korkeimman oikeuden antamasta ennakkoratkaisusta vuonna 2012, joka koski itsekriminointisuojaan ilmoittamisen merkitystä. Ratkaisussa KKO:2012:45 linjattiin, että mikäli epäiltyä ei ole esitutkinnassa informoitu itsekriminointisuojaan sisällöstä, niin epäillyn esitutkintakertomus on asetettava hyödyntämiskieltoon. Vakiintuneena käytäntönä voidaankin pitää sitä, että epäillyn antama esitutkintakertomus pitää asettaa hyödyntämiskieltoon, jos hän ei ole kertomusta antaessaan tiennyt itsekriminointisuojaan. (Vuorenperä, 2020, s. 87–88; Rautio ym., 2020, s. 197–198.)

Hyödyntämiskiellon asettaminen on lopulta yksin tuomioistuimen päätösvallassa. Hyödyntämiskiellon asettamista koskeva ratkaisu on luonteeltaan joko kiellon hylkäävä tai kiellon asettava. Mikäli kiello asetetaan, niin silloin todiste jää kokonaan tai osittain oikeudenkäyntiaineiston ulkopuolelle, eikä sitä oteta todistusharkinnassa lainkaan huomioon. (HE 46/2014 vp, s. 86.)

6 HAASTATTELUTUTKIMUKSEN TULOKSET

6.1 Tutkimuksen toteutus

Tutkimus aloitettiin lähettämällä sähköpostiviesti Porin, Rauman, Kokemäen ja Kankaanpään poliisiasemien henkilöstölle. Viestissä kerrottiin tiivistetysti tutkimuksen peruste, tarkoitus sekä kohderyhmä. Lisäksi viestin liitteenä olivat erillisinä dokumentteina tarkempi tutkimustiedote tutkimuksen toteutuksesta sekä tietosuojainformaatiolomake. Pyyntö haastattelututkimukseen osallistumisesta lähetettiin huhtikuun alussa ja huhtikuun loppuun mennessä siihen antoi suostumuksensa viisi henkilöä. Haastattelut tehtiin teemahaastatteluina eli jokainen suostumuksensa antanut ja tutkimukseen osallistunut henkilö

haastateltiin erikseen henkilökohtaisesti huhtikuun aikana. Haastatellut henkilöt edustivat melko laajasti henkilöstöä eri sektoreilta sekä virka-aseamista. Tutkimukseen osallistui henkilöitä sekä valvonta- ja hälytystoiminta-, rikostorjunta- että lupapalvelusektorilta ja edustettuina olivat niin miehistö, alipäälylystyö kuin päälylystyökin. Haastateltavien virkaikä vaihteli 15 ja 40 vuoden välillä, joten kaikki olivat melko kokeneita poliisimiehiä.

Haastattelun teemat laadittiin siten, että niiden avulla saataisiin mahdollisimman paljon tietoa ja kokemuksia tutkimuskysymyksiin liittyvistä aiheista. Teemoiksi valikoitui yleinen kokemus selvityspyyntöprosessista, virkavelvollisuuden perustuva totuudessa pysymisvelvollisuus, itsekriminointisuoja, hyödyntämiskielto ja aineiston käyttö, vastauksen oikeusohjeet sekä kehitysehdotukset (liite 1). Jokaiseen teemaan laadittiin tukikysymyksiä, jotka tarkensivat kunkin teeman sisältöä.

Haastattelut taltioitiin digisanelimella ja taltioinnista sovittiin jokaisen haastateltavan kanssa ennen haastattelun aloittamista. Taltioinnit tallennettiin tutkijan henkilökohtaiselle tietokoneelle ja tässä vaiheessa haastattelut pseudonymisoitiin siten, ettei tallennetta ollut kohdistettavissa tiettyyn haastateltavaan. Tallenteet litteroitiin tutkijan toimesta eli haastattelut kirjoitettiin tekstimuotoon. Litterointi tehtiin sanatarkasti, mutta kuitenkin niin, että tarpeettomat sanat, fraasit ja toistot jätettiin pois (Hirsjärvi & Hurme, 2008, s. 140). Tällä tarkkuudella pyrittiin siihen, että haastateltavan kokemus siirtyisi tekstiin mahdollisimman autenttisessa muodossa.

Tekstimuodossa olevien haastattelujen analysointi aloitettiin koodaamalla. Haastattelujen tekstejä tutkimalla voitiin havaita, että haastatteluista nousi esiin tietyt tutkimuskysymyksiin liittyvät aihepiirit. Aineistoa käsiteltiin siten, että esiin nousseiden teemojen alle kuuluvat asiat merkittiin eri väreillä jokaisen haastattelun tekstistä. Tämän jälkeen saman teeman eli samalla värillä merkityt asiat haastatteluista yhdistettiin ja tällä tavoin saatiin muodostettua uusi kokonaisuus jokaisesta teemasta. Tutkimustulokset on koostettu haastatteluista saaduista tiedoista ja niistä johdetuista teemoista.

6.2 Epätietoisuus selvityspyyntöön vastaamisessa

Kaikilla haastateltavilla oli jo monien vuosien kokemus poliisityöstä, mutta kokemukset ja tieto selvityspyyntömenettelystä vaihtelivat paljon. Vähimmillään selvityspyyntöön laillisuusvalvonta-asiassa oli vastattu kerran, kun taas eräälle haastateltavalle selvityspyyntöjä tulee useampia vuodessa. Tällä asialla oli merkitystä, sillä harvemmin selvityspyyntömenettelyyn osallistuneet eivät tienneet kunnolla prosessin tarkoitusta, vaikka olivatkin siihen vastauksensa antaneet. Osa haastateltavista oli vastannut selvityspyyntöön lukematta tai perehtymättä kunnolla ohjeisiin. Vastaaminen koettiin hankalaksi, paitsi yhden haastateltavan kohdalla, jolla oli selvästi muita enemmän kokemusta selvityspyyntöihin vastaamisesta. Vastaamisesta teki hankalaa selvityspyynnössä olevien oikeusohjeiden vaikeaselkoisuus muun muassa ohjeiden ymmärtämisen sekä vastaajan aseman suhteen.

En mä oikein osaa vastata ku en muista semmosia lukeneeni. Toivois, että ne jollain tavalla niinkun hyppäis silmille sieltä enemmän että tota. En nyt osaa sit sanoo mistä se johtuu, et mä en oo niitä huomioinut

Mikä siinä tulee mukana ni kyllä mä sen kohdan luin niinku moneen kertaan ja tota ni meni siihe todella paljo aikaa ja perehdyin ja koitin koska siinä oli paljo sellasta mitä mä en ollu koskaan niinko kuullukkaan

Sehän on aika sekava, ku sen lukee siit sen ohjeistuksen et ei se ainakaan mulle niinku ollu selkeetä, että vähän niinku et mikä mun asema on ja mitä tähän niinku kuuluis vastata

Mä oon kans niinku oikeustieteitä lukenut, niin se voi olla mulle helpompi ymmärtää, kun jollekin joka ei oo asioihin niin sillä tavalla perehtynyt. Se on varmaan vähän sellaista jargonia se teksti, olettaisin monelle, joka ei oo oikeustieteitä opiskellut. Niin se voi olla vähän vaikeaselkostakin

Selvityspyynnön oikeusohjeissa mainitaan virkamiehen velvollisuudesta antaa tietoja laillisuusvalvontaa suorittavalle virkamiehelle sekä virkavelvollisuudesta ja sen perusteella vastaajan totuudessa pysymisvelvollisuudesta. Oikeusohjeiden mukaan selvityksessä tulee tuoda esille kaikki olennainen asiaan liittyvä seikasto. Oikeusohjeissa kerrotaan myös siitä, että yleisten rikosoikeudellisten periaatteiden mukaan kukaan ei ole velvollinen todistamaan itseään vastaan ja vastausta annettaessa myös virkamiehellä on tämä oikeus. Siltä osin kuin

selvityksen antaminen syytteen vaaraan joutumatta on mahdollista, se tulee antaa. (Lounais-Suomen poliisilaitos, 2025, s. 1–2.) Haastatteluissa nousi esille varsinkin se, kuinka vaikeaksi vastaaminen koettiin selvityspyynnön oikeusohjeiden samanaikaisista velvollisuuksista ja oikeuksista, jotka vaikuttavat vastaajan antamaan selvitykseen.

Niinku siinä on kuitenkin kaks ihan vastakkaista asiaa niin se voi olla et se menee sen verran yli hilseen, että sitä ei ees mietitä mitä se tarkoittaa

No se on äärimmäisen epäreilu ja sekava ja hämmentävä, että se on niinko jotenki vähä sama ku mul olis esitutkinnassa joku tyyppi, jolla olis yhtä aikaa todistajan oikeudet ja rikoksesta epäillyn oikeudet, että nehän menee niinku jotenki ihan sekasi

Mää väitän, että jos nyt otetaan tohon sata konstaapelia ja sanotaan, että lue tua ja kerro onks tää sulle niinku selvä ja yksinkertainen asia, niin mä väitän, että sata sanoo et tää on ihan sekava, miten nää voi tällain päällekkäin mennä

Suurimmalle osalle haastateltavista oli selvää, että annettua vastausta voidaan käyttää myöhemmin jossain muussa prosessissa. Selvityspyynnön oikeusohjeissa asiasta kerrotaan siten, että itsekriminointisuojusta tietoisena annettu selvitys toimitetaan tiedoksi mahdolliseen rikosprosessuaaliseen menettelyyn, mikäli toiminnan laillisuus tulee sellaisessa arvioitavaksi (Lounais-Suomen poliisilaitos, 2025, s. 2). Haastateltavat kokivat asian ilman ohjeiden lukemistakin niin, että virkamiehenä annettua selvitystä voidaan ja tullaan tarvittaessa käyttämään virkamiestä vastaan.

Juu, jotenkin mä niinku ajattelen sen lähtökohtaisesti et jos paperille tai no kuvainnollisesti paperille jotain kirjoittaa, ni se on käytettävissä myöhemmin

Oon mä niinku suhtautunut siihen sillä tavalla, että se mitä mä siihen selvityspyyntöön selvityksenäni kirjoitan, niin se voi olla sitten niinku mun lausumana ja mua vastaan näyttönä oikeudessa

Eräs haastateltava toi kuitenkin esiin hyvän huomion siitä, että mitä se todellisuudessa tarkoittaa, että selvitys toimitetaan tiedoksi rikosprosessuaaliseen menettelyyn. Oikeusohjeissa ei mainita tarkemmin siitä, meneekö annettu selvitys rikosasiassa todisteena käytettäväksi vai esimerkiksi vain tutkintaa

suuntaavaksi tiedoksi. Tässä mielessä selvityspyyntöön annetun vastauksen oikeudellinen arvo on jäänyt haastateltavalle epäselväksi. Kyseinen haastateltava nosti myös esiin ristiriidan poliisin suorittaman esitutkinnan ja selvityspyyntömenettelyn välillä. Esitutkinnassa todistajana annettua kertomusta ei voitaisi enää käyttää, jos asema vaihtuisi myöhemmin rikoksesta epäillyksi. Selvityspyyntömenettelyssä totuusvelvollisena annettu selvitys menee kuitenkin käyttöön mahdollisessa rikosprosessissa, jossa poliisimiehen asema tulee olemaan rikoksesta epäilty.

Mitä se käytännös, onks se yhtä ku liitteenä sitte siinä vai meneeks se vaan syyttäjälle niinku tiedoksi vai tutkijalle tiedoksi vai onko se yhtäko kun epäillyn kertomus

Aika iso ristiriita siinäkin koska jos ajatellaan, että mä esitutkinnassa kuulisin jonku ihmisen todistajana, vaikka nyt sitten jossain murha-asiassa ja sitten myöhemmin selviäis, että ei hitto, tää onki epäilty, ni sehä joudutais laittaa aika vahvasti silppuriin se todistajanlausunto

Haastatteluiden perusteella vastaaminen koettiin yllättävän vaikeaksi siitä huolimatta, että kaikki haastatellut ovat kokeneita virkamiehiä. Oikeusohjeet koettiin ristiriitaisiksi ja hankalaksi ymmärtää varsinkin totuudessa pysymisvelvollisuuden ja itsekriminointisuojaan toteutumisen osalta. Lisäksi moni haastateltu sekoitti keskenään eduskunnan oikeusasiamiehelle tehtyyn hallintokanteluun liittyvän selvityspyynnön ja poliisilaitoksen oikeusyksikön laillisuusvalvonta-asiassa lähetetyn selvityspyynnön. Nämä ovat kuitenkin eri prosesseja.

6.3 Virkamiesetiikka vs. oikeusturva

Haastatteluista saatujen tulosten mukaan selvityspyyntöön vastaamisessa nousi esiin kaksi eri lähestymistapaa. Osalle haastatelluista virkamiehisyys ja siihen vahvasti liitetty totuuden kertominen oli selvitystä annettaessa ensisijainen periaate verrattuna omaan oikeusturvaan. Tällä periaatteella selvityspyyntöön vastasivat ne, jotka ovat vastanneet selvityspyyntöön harvoin tai selvityspyynnön kohteena oleva tapahtuma oli hyvin selkeä. Jos oli varma siitä, että on toiminut täysin kaikkien lakien mukaisesti, vastaus annettiin miettimättä oikeusohjeita ja selvitykseen vastattiin täysin tapahtumien kulun mukaisesti.

väärin, kun ei halua asiasta kertoa. Vaikeneminen rinnastettiin henkilöön, jota kuulustellaan esitutkinnassa rikoksesta epäiltynä. Selvityspyyntömenettelyyn hyvin perehtynyt haastateltava sen sijaan koki itsekriminointisuojaan oikeudeksi, joka ehdottomasti kannattaa ja pitää muistaa vastausta antaessa.

Jos siinä rupee kikkailee niinku rosvo konsanaan, niin kyl mää jotenkin nään, että ei se niinku hyvältä näytä sit tulevissa käsittelyissä ja pape-reissa

Jos siellä nyt ihan olis ettei kertoisi yhtään mitään tollassees selvityspyynnössä ni varmaan suuremmalla todennäköisyydellä asia etenisi niinku eteenpäin siitä, et ei se jäis siihen

Sitte annetaan lopus tavallaan se mahdollisuus, että voi jättää niinku vastaamatta, no sehän on niinku tavallaan yhtä ku rikosprosessiin meno, josset sä vastaa yhtään mitään

Selvityspyynnössä on niinku sama tilanne, että ei vielä voi tietää miten se lopputulos tulee menemään, niin ei kannata ehkä kaikkea kertoa, jos yhtään epäilyttää, että siel saattais olla jotain mistä voisi joutua vastuuseen

Ehkä sitten tullut pitkän virkaiän myötä semmonen niinku realismi ja varmuus siihen, että en mä koe sitä niinku painostavana pakkona, että mun pitäis kertoa kaikki, enkä oo niin tehnyt, enkä tuu tekemään

Osa haastatelluista koki pitkän virkaiän sekä omien ja kollegoiden selvityspyyntöihin liittyvien kokemusten antavan valmiuksia selvityspyyntöön vastaamisessa. Ymmärrys prosessista ja varsinkin poliisimiehen selvityspyyntöön antaman vastauksen merkityksestä lisääntyy, kun pääsee seuraamaan muiden tapauksia. Lisäksi kasvaa käsitys siitä, että jokaisella itsellään on vastuu oman oikeusturvansa toteutumisesta. Näiden kokemusten myötä liiallinen sisinäköisyys ja järjestelmään luottaminen on hävinnyt.

6.4 Vastaajan oikeudellinen apu

Haastattelun yhtenä teemana oli mahdolliset kehitysehdotukset tai lisäinformaatio selvityspyynnön oikeusohjeisiin. Haastattelujen perusteella oikeusohjeisiin kaivataan jonkinlaista tietoa vastaajan oikeudellisesta avusta. Tietoa siitä, minkälaista apua tarvittaessa olisi mahdollista saada ja mistä tällaista

apua olisi saatavilla. Poliisit osaavat ohjeistaa työtehtävissään omia asiakkaitaan avustajan hankkimisessa, mutta avun tarpeen sattuessa omalle kohdalle, tietoisuus on hyvinkin vajanaista. Opinnäytetyössä käytettiin poliisilaitoksen oikeusyksikön vuonna 2025 lähettämää selvityspyyntölomaketta ja siinä ei ole mainintaa selvityspyynnön kohteen mahdollisuudesta saada tai hakea oikeudellista apua. Eräs haastateltava toi esille myös sen, että henkilöstö on ollut kyseisestä asiasta yhteydessä oikeusyksikköön.

Se semmonen niinku oikeusapu, niin se on hämärän peitossa kyllä niin mulle ku suurimmalle osalle kollegoista, et jos tai kun sattuu jotain semmoista, että nyt tarvitaan oikeasti sitä oikeusapua, mistä sitä lähdetään niinku hakemaan

Tiedän, että laillisuusvalvontayksikön suuntaan on siitä viestiä mennyt tosta samasta aiheesta, mutta en mä ainakaan ole mitään muutosta havainnut siihen

Mut jos semmonen olis jollain tavalla ohjeistettu siin kohtaa jo ni sitä ehkä alkais miettiä ainakin, et semmoinen mahdollisuus on ja kannattais ehkä käyttää

Yhden haastatellun mukaan selvityspyynnössä voisi olla maininta poliiseille valtion varoilla korvattavan avustajan mahdollisuudesta, mikäli asia etenisi rikosprosessiin. Haastateltavalla oli omakohtaista kokemusta korvauksettoman avustajan käyttämisestä kahden eri tapauksen osalta. Haastateltavan käsityksen mukaan mahdollisuus ilmaiseen oikeusapuun on melko harvojen poliisien, ja asianajajienkin, tiedossa. Tämän oikeuden pitäisi olla esillä jo selvityspyynnössä, koska kaikki eivät ole perillä omista oikeuksistaan.

Se ny ainakin mitä tässä ny oon kattellu ku noita poliiseja on ollu pienistä ja isoista asioista käräillä, niin se että siä tuotais selkeesti esille, että virkamiehellä on oikeus saada korvaukseton tai tota valtion rahoista asianajaja

Siitä mä oon sitten mainostanut aika monellekin poliisille ja tota niin eikä ne oo kukaan tiennyt sitä... asianajajat ei tienneet laisinkaan siitä

Haastateltavan mainitsema poliisien mahdollisuus valtion varoilla korvattavaan oikeudenkäyntiavustajaan oli opinnäytetyön tekijällekin entuudestaan tuntematon asia. Kyseessä on laki eräistä oikeudenkäynneistä valtion

palveluksessa oleville aiheutuvien kustannusten korvaamisesta valtion varoista (269/1974). Lain 1§:n mukaan valtion palveluksessa olevalle, jota syytetään virheellisestä menettelystä viran toimittamisessa, suoritetaan, mikäli vaatimukset on hylätty, hakemuksesta valtion varoista hänelle tuomioistuimen päätöksellä maksettaviksi tuomittujen oikeudenkäyntikulujen määrä. Valtion varoista voidaan suorittaa kohtuullista korvausta myös esitutkintaan liittyvistä tai muista välttämättömiksi katsottavista kuluista, jos asian käsittely on päättynyt ilman tuomioistuimen ratkaisua.

Lisäksi poliisimiehelle, jota syytetään viran toimittamisessa tapahtuneen lainvastaisen voimakeinojen käyttämisen vuoksi, on myönnettävä vapautus tietystä oikeusapulaissa tarkoitetuista maksuista ja kustannuksista. Poliisimiehelle on määrättävä hakemuksesta oikeudenkäyntiavustaja, jos asian laadun vuoksi tai muusta syystä on ilmeistä, ettei hän kykene ilman avustajaa asianmukaisesti valvomaan etuaan ja oikeuttaan asian käsittelyssä. (Laki eräistä oikeudenkäynneistä valtion palveluksessa oleville aiheutuvien kustannusten korvaamisesta valtion varoista 1 a § 1 mom.)

Haastatteluissa tuli esille varsinaisen oikeudellisen avun lisäksi muu apu, josta selvityspyynnön saajalle voitaisiin kertoa. Selvityspyynnössä voisi olla maininta vastaajan mahdollisuudesta käyttää luottamusmiestä, ammattiliiton lakimiestä tai tukihenkilöä. Tällainen tieto voisi olla esimerkiksi selvityspyynnön liitteenä, josta vastaajalle selviäisi tarvittavat yhteystiedot.

Niinku et liiton toimesta niin työnantaja lisäisi aina liitteen siihen, joka olisi liiton ammattiliiton puolesta, tavallaan niinku käytännön ohjeet

Poliisilaitoksen oikeusyksikön rooli selvityspyynnön vastaajan oikeudellisen avun antajana ei ollut vastaajille selvä. Haastatellut pohtivat sitä, voiko oikeusyksiköstä pyytää apua vastausta antaessa, koska oikeusyksikkö koetaan siinä tilanteessa vastapuoleksi. Tämä asetelma aiheuttaa sen, että oikeusyksiköltä ei kovin mieluusti haluta kysyä apua. Yhden haastatellun mukaan oikeusyksikön toiminnan pitäisi olla inhimillisempää. Hänen näkemyksensä mukaan

oikeusyksikölle selvityspyyntömenettely on rutiinia ja päivittäistä työtä, mutta suurelle osalla selvityspyynnön saaneista se on paljon harvinaisempaa.

Et en määhän tiä kuuluuks se laillisuusvalvontayksikön rooliin sitten noissa asioissa jeesaaminen, ku vähän niinku vastapuolella ovat

Eikä se varmaan ensimmäinen taho oo mist tekee mieli kysyäkää

Mun mielestä sen pitäisi olla inhimillisempi. Et se, että oikeusyksikössä se on niille rutiinia ja jokapäivästä semmosta peruskauraa, niin niitten pitäis muistaa, että siellä on ihminen vastapuolella, joka ehkä ensimmäistä kertaa elämässään, tai todennäköisestikin ensimmäistä kertaa elämässään, saa sellaisen selvityspyynnön, jossa on yleensä aika syyttelevä sävy

Jokainen haastateltava toi esiin sen, että selvityspyynnössä pitäisi olla jollain tavalla mainittuna ohjeet oikeudellisen avun hakemiseksi. Asia korostuu niiden tapausten kohdalla, jotka eivät ole täysin selviä. Selvityspyynnön kohde voisi harkita mahdollisen oikeudellisen avun käyttämistä jo ennen selvityspyyntöön vastaamista. Mikäli asia etenee rikosprosessuaaliseen menettelyyn, annettu vastaus on käytössä siellä, eikä siihen voi enää vaikuttaa. Yhden haastatellun näkemyksen mukaan tulkinvaraisia asioita ei pitäisi edes ottaa mukaan selvityspyyntömenettelyyn, vaan kirjata asiasta suoraan rikosilmoitus. Silloin kuultavan asema, oikeudet sekä velvollisuudet olisivat kaikilla tiedossa prosessin alusta lähtien.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Työn tavoitteena oli selvittää, miten totuudessa pysymisvelvollisuus ja itsekriminointisuoja muodostuvat selvityspyyntömenettelyssä, kun poliisimies antaa vastauksen poliisilaitoksen oikeusyksikön lähettämään selvityspyyntöön. Tavoitteena oli selvittää myös selvityspyyntöön annetun vastauksen todistearvoa, jos asia etenee rikosprosessiin. Näiden tutkimuskysymysten lisäksi tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, miten poliisimiehet ovat kokeneet selvityspyynnössä mainitut vastaamisen oikeusohjeet oman oikeusturvansa kannalta.

Poliisimiehen virkavelvollisuus ja -vastuu muodostuu eri lakien säädöksistä. Perustuslain mukaan julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin ja virkamies vastaa virkatoimiensa lainmukaisuudesta. Virkatehtävissä on myös noudatettava hallintolain säännöksiä ja hyvää hallintotapaa. Valtion virkamieslaissa on virantoimitusvelvollisuuden yleissäännös, jonka mukaan virkamiehen on suoritettava tehtävänsä asianmukaisesti. Nämä luovat perustan totuudessa pysymisvelvollisuudelle selvitystä annettaessa, koska selvityspyyntöön vastaaminen on virkatehtävä. Oikeutta itsekriminointisuojaan hallinnollisessa menettelyssä ei ole kirjattu lakiin, mutta oikeus on tullut sovellettavaksi EIT:n ja kansallisen korkeimman oikeuden oikeuskäytännön perusteella. Selvityspyyntömenettelyssä asianosaisella on oikeus itsekriminointisuojaan ja siitä pitää selvityspyynnössä mainita. Itsekriminointisuojusta kertominen tuo samalla mahdollisuuden käyttää annettua selvitystä myöhemmin todisteena rikosprosessissa.

Haastattelujen perusteella virkavelvollisuuteen perustuva totuudessa pysymisvelvollisuus on itsestään selvä lähtökohta, kun poliisimies antaa vastauksen selvityspyyntöön. Selvityspyyntöön vastattiin siten, että siinä olevia oikeusohjeita ei edes luettu, vaan selvityksessä tuotiin esiin kaikki asiat. Kaikki mitä selvitykseen kirjoitetaan, on faktaa. Valheellisen tiedon antaminen oli pois suljettua kaikkien haastateltavien kohdalla. Haastatteluissa tuli esille, että totuusvelvollisuus on vahvasti sidoksissa poliisimiehen virantoimitusvelvollisuuteen ilman erillistä ohjeistustakin.

Sen sijaan itsekriminointisuojaan vetoaminen selvityspyyntöön vastatessa koettiin hieman hankalana, vaikka sen merkitys prosessissa tunnistettiin. Suurin osa haastatelluista koki, että vaikeneminen tai selvityksessä tiettyjen asioiden kertomatta jättäminen vaikuttaa siihen, että asia etenee suuremmalla todennäköisyydellä rikosprosessiin. Hyvin selvityspyyntömenettelyn tunteva haastateltu näki asian siten, että itsekriminointisuoja on oikeus, jota kannattaa ehdottomasti käyttää, mikäli vastaaja voisi saattaa itsensä syytteen vaaraan kertomalla tulkinnanvaraisia asioita. Prosessin riittävä tunteminen on siis tärkeää omien oikeuksien käyttämisen kannalta.

Annetun selvityksen käyttämisestä jatkossa mahdollisessa rikosprosessissa oli kaikille haastatelluille selvää. Ainoastaan sitä pohdittiin, voidaanko selvitystä käyttää rikosasian todisteena vai pelkästään tutkinnan suuntaamiseen. Itsekriminointisuoja ei kuitenkaan estä antamasta itsensä kannalta haitallisia lausuntoja, joten itsekriminointisuojasta tietoisena annettua selvitystä voidaan käyttää todisteena mahdollisessa rikosprosessissa.

Haastattelujen perusteella selvityspyynnön oikeusohjeet koettiin pääsääntöisesti vaikeaselkoisiksi. Ohjeissa mainitut totuudessa pysymisvelvollisuus ja itsekriminointisuoja koettiin hankalaksi vastaamisen kannalta, koska molemmat vaikuttavat annettavaan selvitykseen samanaikaisesti. Tämän takia vastaajan asema ei ollut selvä ja se aiheutti epätietoisuutta siitä, miten selvityspyyntöön pitäisi vastata. Tutkimuksessa on tullut esille, että selvityspyyntöön vastaavan poliisimiehen prosessuaalinen asema on edelleen nykypäivänäkin epäselvä, koska siitä ei ole selkeitä lakiin kirjattuja säännöksiä.

Yksi ratkaisu voisi olla niin sanottu palomuuri, jolloin hallinnollisessa selvityspyyntömenettelyssä annettua selvitystä ei voitaisi käyttää, jos asia etenee rikosprosessiin. Toinen tapa selkiyttää vastaajan asemaa olisi muuttaa käytäntöä siten, että asiasta kirjattaisiin rikosilmoitus aina, kun asia on oikeusyksikön käsityksen mukaan tulkinnanvarainen. Yksi haastateltava toi esille tämän vaihtoehdon. Tällöin poliisimiehen asema oikeuksineen ja velvollisuuksineen olisi selvä prosessin alusta lähtien. Tällaista kynnystä, milloin asiasta tehtäisiin suoraan rikosilmoitus, ei kuitenkaan ole kovin helppo määritellä.

Haastatteluissa tuli esille, että poliisilaitoksen selvityspyyntömenettelyä voitaisiin kehittää vastaajan oikeudellisen avun osalta. Haastateltavat kokivat, että selvityspyyntöön olisi hyvä lisätä tietoa siitä, minkälaista oikeudellista apua poliisimiehellä olisi mahdollisuus hankkia joko ennen selvityspyyntöön vastaamista ja varsinkin silloin, kun asia etenee poliisirikostutkintaan. Haastattelujen perusteella oman oikeudellisen avun hakeminen ei ole riittävän hyvin selvillä. Hallintolain mukaan hallintoasiassa saa käyttää asiamiestä tai avustajaa (HL 12 § 1 mom.). Tieto oikeudellisen avun (luottamusmies, ammattiliiton lakimies,

tukihenkilö) mahdollisuudesta voisi olla ohjeistettuna tarkasti tai vähintään ajantasaisten yhteystietojen muodossa. Nykyiseen selvityspyyntölomakkeeseen nämä tiedot olisi hyvä lisätä.

Haastattelujen perusteella sekä opinnäytetyön tekijän oman kokemuksen mukaan selvityspyyntömenettelyä ei tunneta riittävän hyvin henkilöstön keskuudessa. Riittämätön tietoisuus korostuu niissä tapauksissa, jossa selvitystä pyydetään tulkinnanvaraisissa asioissa. Lakien soveltaminen on monesti tulkintaa ja näkemys samasta asiasta voi olla erilainen, kuten ylimpien tuomioistuinten ratkaisuksista saadaan usein lukea.

Selvityspyyntömenettelyn tuntemisen parantamiseksi poliisilaitoksen oikeusyksikkö voisi järjestää vuosittain koulutus- tai infotilaisuuden kyseisestä prosessista. Henkilöstön vaihtuvuuden vuoksi tilaisuus olisi tärkeää järjestää vuosittain. Lisätieto parantaisi tietoisuutta selvityspyyntömenettelyn merkityksestä, vastaajan asemasta ja vastauksessa huomioon otettavista asioista. Tällaisen tilaisuuden avulla selvityspyyntömenettelyn oikeusohjeita olisi mahdollista avata henkilöstölle entistä paremmin. Se varmasti vähentäisi vastaamiseen kohdistuvaa epäselvyyttä ja parantaisi vastaajien oikeusturvaa. Tilaisuudella saataisi olla myös toinen vaikutus. Se voisi tuoda oikeusyksikköä lähemmäksi henkilöstöä ja haastatteluissa esiin noussut tietynlainen vastakkainasettelu valvontaa suorittavan yksikön ja henkilöstön välillä vähenisi.

8 POHDINTA

Opinnäytetyötä tehtäessä pitää ottaa huomioon eettiset näkökulmat. Opinnäytetyö tehtiin huomioiden hyvän tieteellisen käytännön periaatteet. Työn toimeksiantajana toimi julkishallinnon organisaatio ja tutkimus kohdistui organisaation työntekijöihin. Ensin tehtiin opinnäytetyösopimus oppilaitoksen, opiskelijan ja toimeksiantajan välillä, minkä jälkeen toimeksiantajalta haettiin tutkimuslupaa. Tutkimuslupahakemus sisälsi tutkimussuunnitelman lisäksi

tietosuojainformaation henkilötietojen käsittelystä haastattelututkimukseen osallistuville, tutkimustiedotteen sekä haastattelun teemat ja tukikysymykset. Näiden lisäksi laadittiin aineistonhallintasuunnitelma. Aineistonkeruu aloitettiin vasta tutkimusluvan myöntämisen jälkeen.

Haastateltavien osallistuminen tutkimukseen perustui vapaaehtoiseen suostumukseen ja tämä tuotiin esille niin tutkimustiedotteessa kuin henkilöstölle lähetetyssä saateviestissä. Haastateltujen henkilöllisyys tuli ainoastaan tutkijan tietoon ja ainoastaan tutkija käsitteli kerättyä aineistoa. Haastateltujen yksityisyydestä huolehdittiin siten, ettei tutkimusaineistoa ole yksilöitävissä haastateltavaan. Opinnäytetyön tekijä on sidonnainen toimeksiantajaan, sillä toimeksiantaja on tekijän työnantaja. Sidonnaisuus ei kuitenkaan aiheuta eturistiriitoja tutkimuksen tavoitteille. Luotettavan tiedon saaminen tutkimuksen kohteena olevasta asiasta on sekä opinnäytetyön tekijän että toimeksiantajan etujen mukaista.

Opinnäytetyön tuloksia voidaan pitää pääasiassa luotettavina. Työn teoriaosuuden lähteinä käytettiin eritasoisia säädöksiä ja hallinnon ohjeita sekä kansallisen korkeimman oikeuden ja EIT:n ratkaisujen muodostamaa oikeuskäytäntöä. Lisäksi teoriaosuuden lähteinä käytettiin oikeuskirjallisuutta ja vertaisarvioituja artikkeleita. Näitä oikeuslähteitä voidaan pitää luotettavina ja työssä niihin viitattiin asianmukaisesti. Teoriaosuuden tuloksia voidaan pitää toistettavina, koska ne perustuvat ajantasaisiin oikeuslähteisiin.

Työn empiriaosuudessa haastatellut henkilöt kuuluivat kohderyhmään, ja heiltä oli saatavissa juuri tutkittavaan asiaan liittyviä kokemuksia. Henkilökoh-
taisen teemahaastattelun avulla oli mahdollista saada yksilöllistä tietoa tutkit-
tavasta asiasta. Voidaan todeta, että haastateltavien kokemukset tutkittavasta
asiasta tulivat esille juuri sellaisina, kuin he asian ovat kokeneet. Teemahaas-
tattelussa haastattelijan rooli kuitenkin korostuu. Haastattelijan omat tiedot ja
näkemykset tutkittavasta asiasta voivat vaikuttaa haastattelun kulkuun. Tämän
vuoksi haastattelijan vaihtumisella saattaisi olla vaikutusta myös haastattelu-
jen tuloksiin.

Tutkimukseen osallistui viisi henkilöä, joten tuloksia ei voida yleistää koko organisaation laajuiseksi. Haastatellut henkilöt edustivat laajasti eri sektoreita ja eri virka-asemia, mutta virkaiältään kaikki haastateltavat olivat kokeneita poliisimiehiä. Haastateltavien virkaikä oli vähimmillään 15 vuotta. Tutkimuksen kannalta olisi ollut mielenkiintoista, jos tutkimukseen olisi osallistunut nuoria tai muuten vähän virkaikää omaavia poliisimiehiä. Tämä olisi antanut mahdollisuuden verrata, vaikuttaako virkaikä tutkittavaan asiaan. Tässä tutkimuksessa sitä näkökulmaa ei saatu tutkittua.

Opinnäytetyö onnistui kokonaisuudessaan hyvin. Työ eteni pääosin suunnitellussa aikataulussa ja opinnäytetyön tekijä pystyi hyödyntämään aikaisempaa osaamistaan varsinkin työn teoriaosuudessa. Työn empiiriseen osuuteen kuulunut haastattelututkimus oli tekijälle ensimmäinen ja siitä saatu oppi oli täysin uutta. Haastattelutilanne ei ollut opinnäytetyön tekijälle vieras, mutta haastateluista saatujen tuloksien analysointi aiheutti aluksi vaikeuksia. Analysointi vaati varsin erilaisen lähestymistavan kuin oikeuslähteiden tutkiminen.

Opinnäytetyö oli tekijälleen erittäin opettavainen matka, joka antoi paljon uutta tietoa varsin laajasta aiheesta. Teoriatiedon etsiminen ja jäsentäminen vaati paljon aikaa ja vaivaa, mutta oli samalla todella tärkeä vaihe oppimisen kannalta. Selvityspyynnön oikeusohjeet ja niissä mainitut totuudessa pysymisvelvollisuus ja itsekriminointisuoja aiheuttivat ennen opinnäytetyön tekemistä myös tekijälle hämmennystä. Syvällinen perehtyminen aiheeseen antoi opinnäytetyön tekijällä varmasti riittävän tiedon selvityspyyntömenettelystä kokonaisuutenaan ja sen lisäksi monesta muustakin tutkimuksessa käsitellystä aiheesta. Hankittu oppi antaa mahdollisuuden viedä tietoa eteenpäin myös muille kollegoille. Haastattelututkimuksen tulokset taas antavat oikeusyksikölle tietoa vastaajien kokemuksista, joita oikeusyksikkö voi harkintansa mukaan ottaa huomioon.

Tämän tutkimuksen aihe oli melko laaja. Aiheen eri osa-alueista voisi tehdä omia tutkimuksia, jolloin niihin pystyisi perehtymään vielä tarkemmin. Jatkotutkimus voisi kohdistua esimerkiksi poliisimiehen selvityspyyntöön antamaan selvitykseen. Olisi mielenkiintoista tutkia sitä, kuinka usein selvityspyyntöön

annettua vastausta on käytetty todisteena poliisirikostutkinnassa ja minkäläisen todistearvon tuomioistuimet ovat tällaiselle todisteelle antaneet. Asian edettyä poliisirikostutkintaan, rikoksesta epäiltynä kuulusteltu poliisimies voi antaa uuden kuvauksen tapahtumien kulusta. Olisi mielenkiintoista tietää, miten nämä asiat vaikuttavat rikosprosessiin.

Opinnäytetyön tekijä kiittää toimeksiantajaa mahdollisuudesta tutkimuksen tekemiseen ja opinnäytetyön ohjaajaa asiantuntevista näkemyksistä ja kommentteista. Erityisesti halutaan kiittää haastattelututkimukseen osallistuneita henkilöitä, jotka jakoivat kokemuksiaan avoimesti, koska ilman heidän panostaan tutkimusta ei olisi ollut mahdollista tehdä.

LÄHTEET

Eduskunnan oikeusasiamies. (2008). Apulaisoikeusasiamiehen sijaisen ratkaisu 7.10.2008 (Dnro 1954/4/06). <https://oikeusasiamies.fi/-/todistajien-koh-telu-ja-kysymys-myos-muun-muassa-itsekriminointisuojasta-1>

Fredman, M., Rautio, L., Tolvanen, M. & Viitanen, M. (2025). Esitutkinta ja pakkokeinot (7., uudistettu painos). Alma Insights.

Günther, K., Hasanen, K. & Juhila, K. (2021). Johdanto: Analyysi ja tulkinta. Teoksessa J. Vuori (toim.), Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Haettu 2.1.2026 osoitteesta <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/analyysi-ja-tulkinta/>

EIS 63/1999. Ulkoasiainministeriön ilmoitus Euroopan ihmisoikeussopimuksesta (Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi) sellaisena kuin se on muutettuna yhdennellätoista pöytäkirjalla. Haettu 4.2.2026 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/valtiosopimukset/sopimus-sarja/1999/63#OT0>

Esitutkintalaki 805/2011. <https://www.finlex.fi/eli?uri=http://data.finlex.fi/eli/sd/2011/805/ajantasa/2025-03-14/fin>

Euroopan unionin perusoikeuskirja. EUVL C 202, 7.6.2016, s. 389-405. http://data.europa.eu/eli/treaty/char_2016/oj

HE 309/1993 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/he_309+1993.pdf

HE 1/1998 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle uudeksi Suomen Hallitusmuodoksi. <https://www.finlex.fi/api/media/government-proposal/718127/mainPdf/main.pdf?timestamp=1998-02-05T22%3A00%3A00.000Z>

HE 222/2010 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/he_222+2010.pdf

HE 46/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi. <https://www.finlex.fi/api/media/government-proposal/703541/mainPdf/main.pdf?timestamp=2014-04-23T21%3A00%3A00.000Z>

Helenius, D. & Linna, T. (2024). Siviili- ja rikosprosessioikeus (3., uudistettu painos). Alma Talent.

Helminen, K., Kuusimäki, M & Rantaeskola, S. (2012). Poliisilaki. Talentum.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2008). Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Gaudeamus Helsinki University Press.

HL 434/2003. Hallintolaki. <https://www.finlex.fi/eli?uri=http://data.finlex.fi/eli/sd/2003/434/ajantasa/2025-06-27/fin>

Hyvärinen, M., Suoninen, E. & Vuori, J. (2021). Haastattelut. Teoksessa J. Vuori (toim.), Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Haettu 2.1.2026 osoitteesta <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/metelmaopetus/kvali/laadullisen-tutkimuksen-aineistot/haastattelut/>

J.B. v. Sveitsi (3.5.2001). <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59449>

Kallio, A. (2021). Litterointi. Teoksessa J. Vuori (toim.), Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Haettu 2.1.2026 osoitteesta <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/metelmaopetus/kvali/laadullisen-tutkimuksen-prosessi/litterointi/>

Kananen, J. & Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Liiketoimintayksikkö. (2017). Laadullinen tutkimus pro graduna ja opinnäytetyönä. Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus 8/1976. Haettu 19.2.2026 osoitteesta https://www.finlex.fi/fi/valtiosopimukset/sopimussarja/1976/8#sec_1_subsec_1

Keinänen, A. & Väättänen, U. (2016). Empiirinen oikeustutkimus – mitä ja milloin? Teoksessa T. Miettinen (toim.), Oikeustieteellinen opinnäyte: artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta (s. 246–271). Edita Publishing.

KKO:2002:122. <https://www.finlex.fi/fi/oikeuskaytanto/korkein-oikeus/ennakko-paatokset/2002/122>

KKO:2009:27. <https://www.finlex.fi/fi/oikeuskaytanto/korkein-oikeus/ennakko-paatokset/2009/27>

KKO:2009:80. <https://www.finlex.fi/fi/oikeuskaytanto/korkein-oikeus/ennakko-paatokset/2009/80>

KKO:2012:45. <https://www.finlex.fi/fi/oikeuskaytanto/korkein-oikeus/ennakko-paatokset/2012/45>

Koskinen, S. & Kulla, H. (2019). Virkamiesoikeuden perusteet (8., uudistettu painos). Alma Talent.

Kulla, H. & Salminen, J. (2024). Hallintomenettelyn perusteet (12., uudistettu painos). Alma Talent.

Kuula-Luumi, A. (2021). Tutkimuslupa, suostumus, informointi ja tietosuojat. Teoksessa J. Vuori (toim.), Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Haettu 7.4.2026 osoitteesta

<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/tutkimusetiikka/tutkimuslupa-suostumus-informointi-ja-tietosuoja/>

Laki poliisin hallinnosta 110/1992. <https://www.finlex.fi/eli?uri=http://data.finlex.fi/eli/sd/1992/110/ajantasa/2022-12-20/fin>

Laki valtioneuvoston oikeuskanslerin ja eduskunnan oikeusasiamiehen tehtävien jaosta 330/2022. Haettu 10.2.2026 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/saaduskokoelma/2022/330>

Laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta 621/1999. <https://www.finlex.fi/eli?uri=http://data.finlex.fi/eli/sd/1999/621/ajantasa/2025-11-28/fin>

Lehtimaja, L. (1988). Selvityspyyntö ja syytteenvaara: näkökohtia virkamiehen prosessuaalisesta asemasta eduskunnan oikeusasiamieheen nähden. *Defensor Legis*, (1), 516–531.

Lounais-Suomen poliisilaitos. (2025). Selvityspyyntö laillisuusvalvonta-asiassa. Lounais-Suomen poliisilaitos. [hallinnon sisäinen]

Lounais-Suomen poliisilaitos. (2026). Lounais-Suomen poliisilaitoksen ohjesääntö. POL-2021-163253. [hallinnon sisäinen].

Marttinen v. Suomi (21.4.2009). <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-92233>

Mäenpää, O. (2020). Julkinen valta ja oikeusvaltio. (Oikeuden perusteet; Nro 2). Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta. <https://helda.helsinki.fi/items/7d1b0bd0-9ffb-47fa-94b9-22ff00133320>

Mäenpää, O. (2023). *Hallinto-oikeus* (3., uudistettu painos). Alma Talent.

Mäenpää, O. (2024). *Hallintolaki ja hyvän hallinnon takeet* (7., uudistettu painos). Edilex Kustannus.

Määttä, T. (2018). *Oikeudellisen ajattelun perusteita*. University of Eastern Finland.

Oikeudenkäymiskaari 4/1734. <https://www.finlex.fi/eli?uri=http://data.finlex.fi/eli/sd/1734/4-000/ajantasa/2025-06-27/fin>

Pellonpää, M., Gullans, M., Pölönen, P. & Tapanila, A. (2018). *Euroopan ihmisoikeussopimus* (6., uudistettu painos). Alma Talent.

Poliisihallitus. (27.05.2020). Sisäinen valvonta. POL-2019-43626. <https://poliisi.fi/documents/25235045/138938434/POL-2019-43626,+27.05.2020+Sisäinen+valvonta.pdf/0186e217-403b-0eae-da46-86612616c870/POL-2019-43626,+27.05.2020+Sisäinen+valvonta.pdf?t=1668605058831>

Poliisihallitus. (26.01.2022). Poliisin tekemäksi epäillyn rikoksen tutkinta. POL-2021-144918. <https://poliisi.fi/documents/25235045/138938434/POL-2021-144918,+26.+01.2022+Poliisin+tekemäksi+epäillyn+rikoksen+tutkinta.pdf/acf52443-65cf-c06f-5dd8-b1a519f07f85/POL-2021->

[144918,+26.+01.2022+Poliisin+tekemäksi+epäily+rikoksen+tutkinta.pdf?t=1668520619769](https://www.poliisi.fi/documents/25235045/138938434/POL-2023-148671,%2029.12.2023,%20Sisäinen%20laillisuusvalvonta%20ja%20vahingonkorvausasioiden%20käsittely.pdf/7204ee45-fc93-5d5e-8f42-e71dc43250af/POL-2023-148671,%2029.12.2023,%20Sisäinen%20laillisuusvalvonta%20ja%20vahingonkorvausasioiden%20käsittely.pdf?t=1668520619769)

Poliisihallitus. (29.12.2023). Sisäinen laillisuusvalvonta ja vahingonkorvausasioiden käsittely. POL-2023-148671. <https://poliisi.fi/documents/25235045/138938434/POL-2023-148671,%2029.12.2023,%20Sisäinen%20laillisuusvalvonta%20ja%20vahingonkorvausasioiden%20käsittely.pdf/7204ee45-fc93-5d5e-8f42-e71dc43250af/POL-2023-148671,%2029.12.2023,%20Sisäinen%20laillisuusvalvonta%20ja%20vahingonkorvausasioiden%20käsittely.pdf?t=1748864966967>

Poliisihallitus. (2025a). Poliisin arvot. Haettu 7.12.2025 osoitteesta <https://poliisi.fi/poliisin-arvot>

Poliisihallitus. (2025b). Lounais-Suomen poliisilaitos. Haettu 7.12.2025 osoitteesta <https://poliisi.fi/lounais-suomen-poliisilaitos>

Poliisilaki 872/2011. <https://www.finlex.fi/eli?uri=http://data.finlex.fi/eli/sd/2011/872/ajantasa/2025-06-27/fin>

Rautiainen, P., Kostianen, A., Kurki, V., Soininen, N. & Määttä, T. (2023). Oikeus ja sen tutkiminen. Vastapaino.

Rautio, J., Frände, D. & Wahlberg, M. (2020). Todistelu: Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun kommentaari (2., uudistettu painos). Edita.

PL 731/1999. Suomen perustuslaki. <https://www.finlex.fi/eli?uri=http://data.finlex.fi/eli/sd/1999/731/ajantasa/2018-10-05/fin>

Sisäministeriö. (n.d.). Poliisin toimijat ja vastuut. Haettu 7.12.2025 osoitteesta <https://intermin.fi/poliisiasiat/toimijat-ja-vastuut>

Sisäministeriö. (24.4.2025). Sisäministeriön ja sen hallinnonalan laillisuusvalvontaohje. VN/19728/2024. Haettu 9.12.2025 osoitteesta <https://intermin.fi/documents/1410869/15716898/Laillisuusvalvontaohje.pdf/10e59f32-aebc-ad89-21c3-05aa2bdf9eb/Laillisuusvalvontaohje.pdf?t=1751624381765>

Tapanila, A. (2010). Itsekriminointisuoja tiedonanto- ja toimimisvelvollisuuden rajoitteena. Defensor Legis, (5), 559–584.

Tapanila, A. (2019). Itsekriminointisuoja. Tietosanoma.

Tarkka, A. (2016). Itsekriminointisuoja ja hyödyntämiskiellot – vertailevia näkökohtia hallinto- ja rikosprosesseista. Lakimies, (3–4), 488–515.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2009). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi (5., uudistettu laitos). Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (2023). Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa: Tutkimuseettisen neuvottelukunnan HTK-ohje 2023. Tutkimuseettinen neuvottelukunta.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (16.3.2026). Hyvä tieteellinen käytäntö (HTK). Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Haettu 2.4.2026 osoitteesta <https://tenk.fi/fi/hyva-tieteellinen-kaytanto-htk>

Ulosottoakaari 705/2007. <https://www.finlex.fi/eli?uri=http://data.finlex.fi/eli/sd/2007/705/ajantasa/2026-01-16/fin>

Vahingonkorvauslaki 412/1974. <https://www.finlex.fi/eli?uri=http://data.finlex.fi/eli/sd/1974/412/ajantasa/2010-12-03/fin>

Valtiokonttori. (2025). Henkilöstötiedot. Haettu 7.12.2025 osoitteesta <https://www.tutkihallintoa.fi/valtio/henkilostotiedot/>

Valtioneuvoston asetus poliisista 1080/2013. <https://www.finlex.fi/eli?uri=http://data.finlex.fi/eli/sd/2013/1080/ajantasa/2016-11-10/fin>

VirkamiesA 971/1994. Valtion virkamiesasetus. <https://www.finlex.fi/eli?uri=http://data.finlex.fi/eli/sd/1994/971/ajantasa/2020-12-17/fin>

VirkamiesL 750/1994. Valtion virkamieslaki. <https://www.finlex.fi/eli?uri=http://data.finlex.fi/eli/sd/1994/750/ajantasa/2025-06-27/fin>

Vuorenpää, M. (2020). Valittuja kysymyksiä todistusoikeudesta. Kauppakamari.

Vuorenpää, M., Helenius, D., Hietanen-Kunwald, P., Hupli, T., Koulu, R., Lappalainen, J., Lindfors, H., Niemi, J., Rautio, J., Saranpää, T., Turunen, S. & Virolainen, J. (2021). Prosessioikeus (6., uudistettu painos). Alma Talent.

Vuorenpää, M. (2023). Prosessioikeuden perusteet (2., uudistettu painos). Alma Talent.

Vuori, J. (2021). Tutkimuseettinen ihmistieteissä. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Haettu 2.4.2026 osoitteesta <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/>

LIITE 1: HAASTATTELUN TEEMAT JA TUKIKYSYMYKSET

Taustakysymys

- Virkaikä

Yleinen kokemus selvityspyyntöprosessista ja ohjeistuksesta

- Kuvaile yleisiä tuntemuksiasi saadessasi oikeusyksikön selvityspyynnön.
- Miten koit selvityspyyntöön liittyvän kirjallisen ohjeistuksen (esim. saatekirjeen, liitteet) kokonaisuutena?
- Mikä on mielipiteesi ohjeistuksen selkeydestä, kattavuudesta ja ymmärrettävyydestä?

Virkavelvollisuus

- Selvityspyynnöissä viitataan velvollisuuteen pysyä totuudessa. Miten ymmärsit tämän velvollisuuden omassa tilanteessasi?
- Koitko, että sinulla oli ehdoton velvollisuus kertoa kaikki tietämäsi asiat, riippumatta niiden sisällöstä?
- Kuinka hyvin tunnet virkamiehen velvollisuuden antaa tietoja laillisuusvalvontaa suorittavalle virkamiehelle?

Itsekriminointisuoja

- Selvityspyynnön oikeusohjeissa mainitaan itsekriminointisuojusta eli oikeudesta olla myötävaikuttamatta oman syyllisyytensä selvittämiseen. Miten koet tämän vaikuttaneen vastaamiseen?
- Itsekriminointisuojaan vetoaminen ja vaikeneminen?

- Miten selkeänä pidit tätä ohjetta? Ymmärsitkö, miten se käytännössä toteutuu hallinnollisessa selvitysprosessissa?
- Millaisia ajatuksia sinulle heräsi totuudessa pysymisvelvollisuuden ja itsekriminointiusuojan suhteen?
- Koitko prosessin aikana painetta vastata kysymyksiin, jotka olisivat voineet mahdollisesti johtaa kurinpidollisiin toimenpiteisiin tai rikosvastuuseen?

Hyödyntämiskielto ja aineiston käyttö

- Kuinka hyvin selvityspyynnön yhteydessä annettiin tietoa siitä, voidaanko antamaasi selvitystä käyttää mahdollisessa myöhemmässä rikos- tai kurinpitoprosessissa (hyödyntämiskielto)?
- Miten ymmärsit antamasi selvityksen oikeudellisen painoarvon ja sen tulevan käytön?
- Vaikuttiko saamasi informaatio (tai sen puute) siihen, miten kattavasti tai avoimesti vastasit selvityspyyntöön?

Kehitysehdotukset

- Mitä ohjeita tai lisätietoja olisit toivonut saavasi selvityspyyntöön vastaamisen tueksi?
- Miten poliisin sisäistä laillisuusvalvonnan ohjeistusta tulisi mielestäsi kehittää vastaajan oikeusturvan parantamiseksi?